

ارزیابی اثرات گردشگری روستایی بر توسعه منطقه‌ای (مطالعه موردی: قدمگاه آذرشهر)

ابوالفضل قنبری*

دانشیار گروه پژوهش‌های جغرافیایی، دانشگاه تبریز، تبریز، ایران.

فریبا کرمی

استاد گروه پژوهش‌های جغرافیایی، دانشگاه تبریز، تبریز، ایران.

بهاره بخشعلی پور

دانشجوی کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه ریزی گردشگری، دانشگاه تبریز، تبریز، ایران.

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۱۲/۰۸ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۵/۲۹

چکیده

گردشگری تأثیرات خاصی در نواحی روستایی دارد و با توجه به ماهیت فعالیت گردشگری و ارتباط و تعامل تنگاتنگ آن با فعالیت‌های مختلف اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی، بالطبع اثرات آن می‌تواند بسیار متنوع و گسترده باشد و به‌ویژه بر محیط جوامع میزبان اثرات عمیقی برجای می‌گذارد. لذا، هدف کلی این مطالعه، ارزیابی اثرات گردشگری روستایی بر توسعه منطقه‌ای (مطالعه موردی: قدمگاه آذرشهر) می‌باشد. تحقیق حاضر، از نظر هدف از نوع کاربردی و از نظر ماهیت و روش تحقیق توصیفی-تحلیلی و از نوع پیمایشی است. جامعه آماری این تحقیق، شامل کلیه گردشگران، اهالی منطقه و کارشناسان مشغول در سایت قدمگاه می‌باشد. بر اساس فرمول کوکران حجم نمونه برابر ۳۸۴ نفر به دست آمد و روش نمونه‌گیری به صورت نمونه‌گیری تصادفی در دسترس انتخاب شد. برای بررسی‌های تک متغیری از آزمون t تک نمونه‌ای، برای بررسی‌های دومتغیری از آزمون همبستگی پیرسون و جهت آزمون فرضیه‌ها از مدل‌سازی معادلات ساختاری با استفاده از نرم‌افزار Smart-PLS استفاده شد. نتایج نشان می‌دهد که توریسم روستایی بر توسعه منطقه‌ای (اقتصادی، اجتماعی-فرهنگی، زیست‌محیطی) در منطقه قدمگاه آذرشهر تأثیر مثبت و معناداری دارد و موجب توسعه روستایی در محدوده مورد بررسی شده است. همچنین، نگرش مذهبی، آگاهی و دانش نسبت به توریسم، انگیزه ذاتی ساکنان وابستگی ساکنان به اجتماع محلی بر توسعه و گسترش توریسم روستایی منطقه مورد مطالعه تأثیر مثبت معناداری داشته است.

واژگان کلیدی: گردشگری روستایی، توسعه منطقه‌ای، مدل‌سازی معادلات ساختاری، قدمگاه آذرشهر.

مقدمه

از زمان پیدایش تفکر برنامه‌ریزی، یعنی اوایل قرن چهاردهم هجری شمسی با روی کار آمدن رضاشاه، تاکنون برنامه‌ریزی و توسعه منطقه‌ای در کشور همواره مطرح بوده است. موضوع برنامه‌ریزی منطقه‌ای تحت تأثیر مقتضیات سیاسی و اقتصادی و اجتماعی کشور، مرتباً دچار تحول و تغییر شده و در این میان گاه به عنوان ابزاری برای سرمایه‌گذاری در مناطق توسعه‌نیافته، گاه به عنوان ابزاری برای تمرکز سرمایه‌گذاری در مناطق مستعد، زمانی برای منطقه‌ای کردن برنامه‌های بخشی و زمانی هم به صورت برنامه‌ریزی جامع منطقه‌ای و مانند این‌ها مورد استفاده بوده است (Seifoldini & Panahandehkhah, 2010: 84). اما امروزه با ورود به عصر اطلاعات و جهانی‌شدن، مفهوم توسعه منطقه‌ای دچار دگرگونی‌های گسترده‌ای گشته است؛ به طوری که توسعه منطقه‌ای که روزی مترادف با توسعه اقتصادی مناطق و به صورت بالا به پایینی و غالباً توسط دولت (به صورت دولت رفاه) تعریف می‌شد، اکنون با پا به عرصه گذاردن رویکرد نو منطقه‌گرایی، به شکلی چندبعدی (اقتصادی، اجتماعی، کالبدی و ...) درآمده که در آن علاوه بر نقش دولت‌ها به صورت بالا به پایینی، بر نقش مردم و بخش‌های خصوصی در توسعه به صورت پایین به بالایی تأکید شده و مشارکت آن‌ها را در توسعه‌آفرینی منطقه‌ای امری جدی تلقی می‌گردد (Soja, 2009: 8). توسعه منطقه‌ای از دو جنبه حایز اهمیت است: نخست، اهمیت اقتصادی مناطق (در سطحی پایین‌تر از مقیاس ملی) که شامل برقراری روابط اقتصادی و به جریان انداختن فرایندهای توسعه‌زا در منطقه است و دیگر، حفظ و ارتقای فرهنگ ملی و بومی کشور در برابر تعرض فرایندهای جهانی شده اقتصادی و اجتماعی، از طریق احیای فرهنگ‌های بومی مناطق مختلف (Ghanbari et al., 2013: 18).

مناطق روستایی از جمله مناطقی هستند که به نظر می‌رسد که برنامه‌ریزی توسعه‌ی منطقه‌ای مورد غفلت قرار گرفته است (Azkia & Ghaffari, G. 2004: 48). پژوهش‌ها نشان داده‌اند که از جمله عواملی که می‌تواند در توسعه منطقه‌ای روستاها مؤثر باشد، توریسم روستایی است (Babakhanzadeh & Lotfi, 2011: 82). توریسم روستایی یکی از انواع گردشگری است که با بسیاری از الگوهای دیگر گردشگری پیوند دارد، ولی وجه مشخصه آن استقرار در نواحی روستایی است. گردشگری روستایی، امروزه یکی از مردمی‌ترین اشکال گردشگری محسوب می‌شود که برای اولین بار با علاقه به تفریح در مناطق روستایی آغاز شد، در واکنش به افزایش شهرنشینی و صنعتی شدن در قرن ۱۹ رشد یافت و طی سالیان اخیر، توسعه و رونق آن به عنوان یکی از راهبردهای مهم و اساسی در رشد و توسعه نواحی روستایی، توجه صاحب‌نظران و اندیشمندان، به ویژه متخصصان مسائل روستایی را به خود جلب کرد و به عنوان راهبردی برای توسعه محلی و منطقه‌ای قلمداد شد. گردشگری روستایی از یک سو نقش مهمی در متنوع سازی اقتصاد جوامع روستایی در قالب صنعت گردشگری ایفا می‌کند و از سوی دیگر وسیله‌ای برای تحریک رشد اقتصاد ملی، از طریق غلبه بر انگاره‌های توسعه‌نیافتگی و بهبود استاندارد زندگی مردم محلی به شمار می‌رود (Akbarian Ronizi & Rezvani, 2015: 83). در

ایران نیز علی‌رغم گذشت بیش از پنجاه سال از عمر برنامه‌ریزی و تجربه‌ای نسبتاً طولانی در تمام این دوران نگرش بخشی، بر نظام برنامه‌ریزی ایران سایه افکنده به‌طوری‌که چنین ساختاری باعث گردیده است تا کشور ایران و برخی بخش‌های مستعد، از عدم تعادل‌های منطقه‌ای بالایی رنج ببرد. دلیل این مسأله را باید در فقدان توجه لازم سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان سطح ملی و بخشی به ابعاد فضایی و منطقه‌ای دانست (Karami & Modiri, 2010: 62). یکی از مناطقی که با وجود پتانسیل و منابع موجود به منظور پذیرش و توسعه توریسم، به توسعه منطقه‌ای مطلوب دست نیافته است، منطقه قدمگاه آذرشهر در استان آذربایجان شرقی است. پژوهش حاضر به ارزیابی اثرات توریسم روستایی بر توسعه منطقه‌ای قدمگاه آذرشهر پرداخته است. همچنین تلاش کرده است، این فرضیات را بررسی و تحلیل کند که؛ (۱) توریسم روستایی بر توسعه اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی منطقه‌ای در قدمگاه آذرشهر تأثیر دارد؛ (۲) نگرش مذهبی ساکنان منطقه‌ای قدمگاه آذرشهر بر توسعه توریسم روستایی آن تأثیر دارد؛ و (۳) آگاهی و دانش، انگیزه‌ی ذاتی و وابستگی ساکنان منطقه‌ای قدمگاه آذرشهر نسبت به توریسم بر توریسم روستایی آن منطقه تأثیر دارد.

مبانی نظری تحقیق

- گردشگری و توسعه پایدار گردشگری

واژه توریسم از دو بخش تور به معنای سفر، گشت، مسافرت، سیاحت و ایسم^۱، پسوندی که اشاره به مکتب یا اندیشه‌ای فلسفی، مذهبی، سیاسی، ادبی و غیره دارد. بنابراین، توریسم یعنی مکتبی که پایه‌های فکری آن سیاحت و گردشگری است. ریشه یونانی این واژه تورینست^۲ است که از یونان به اسپانی، سپس به فرانسه و از آنجا به انگلیس وارد شده است (Movahed, 2007: 3). در قرن ۱۴ میلادی، کلمه Tour به معنای نوبت یا دوره خدمت، در قرن ۱۵ به معنای حرکت دورانی و در قرن ۱۷ به معنای مسافرت کردن به اطراف به کار رفت و در قرن ۱۸ و ۱۹ کلمات توریسم و توریست از آن گرفته شد (Zardan & Mansour Bahmani, 2015). در فرهنگ لغات فارسی، گردشگری را چنین تعریف کرده‌اند: در اقطار عالم سفر کردن و شناخت؛ مسافرت برای تفریح و سرگرمی و سفری که در آن مسافر به مقصدی می‌رود و سپس به محل سکونت خود باز می‌گردد. اولین نوشته‌ها راجع به گردشگری در دایره‌المعارف گردشگری و مسافرت، بر ابعاد تاریخی این پدیده تمرکز داشته‌اند. با گذشت زمان، معانی رایج و حرفه‌ای گردشگری تغییر یافته است. در حالی که تعاریف اولیه عمدتاً بر گردشگری به عنوان یک مولد اقتصادی توجه داشتند، معانی اخیر مفهومی کاملاً وسیع‌تر را پوشش می‌دهند. دیدگاه‌های جدید احتمالاً ناشی از افزایش دانش بشر درباره ابعاد گردشگری است؛ چون امروزه ثابت شده که گردشگری واقعاً پدیده‌ای چند وجهی و بسیار پیچیده است (Gunn, 2002: 8).

1. Ism

2. Tourinsth

بورکارت^۱ (۱۹۸۱)، گردشگری را سفری موقتی و کوتاه معرفی می‌کنند که در آن گردشگر برای سیر و سیاحت به منطقه‌ای خارج از محل سکونت و کار خود می‌رود. در تعریفی دیگر، گردشگری به جابجایی موقت مردم به مکانی خارج از محل زندگی و کار معمولی شان اطلاق شده است. به طوری که مسافران در مدت اقامت در مقصد، فعالیت‌هایی انجام می‌دهند و برای رفع نیازهای آن‌ها تسهیلات ویژه‌ای فراهم می‌شود (Mathison & Wall, 1982: 6). در یک تعریف کلی‌تر آمده است: گردشگری عبارت است از هر آنچه به گردشگران و خدمات مرتبط با آنان مربوط می‌شود (Zahedi, 2006). این تعریف شامل همه فعالیت‌های مربوط به فرایند جذب گردشگران و پذیرایی از آنان، سازمان‌های مسافرتی، دولت‌های مبدأ، دولت‌های میزبان و مردم محلی می‌شود (Kazemi, 2012).

در توسعه پایدار گردشگری، توسعه انعکاسی از ارزش‌ها و هنجارهای مورد قبول جامعه است و حرکتی بر خلاف آن از خود نشان نمی‌دهد. توسعه پایدار گردشگری همچون منشوری چندوجهی است که وجوه مختلف آن را محیط‌های اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، سیاسی، اقلیمی و جغرافیایی جامعه و نیازها و انتظارات گردشگران و مردم منطقه تشکیل می‌دهند (Masoumi, 2009). بنابر نظر لی و اونویل^۲ (۲۰۰۴)، پایداری فرآیندهای هم‌افزا که به وسیله آن ملاحظات محیط‌زیست محیطی، اقتصادی و کیفیت زندگی به‌طور مؤثری برنامه‌ریزی پروژه، طراحی، ساخت، اجرا و نگهداری را در برآورده کردن نیازهای حاضر بدون به خطر افتادن نیازهای نسل آینده تعریف می‌کند. کرافورد^۳ و همکاران (۲۰۰۲)، اشاره می‌کنند که درخت پایداری به عنوان یک چارچوب منسجم و مرتبط پایداری، یکپارچه شدن ابعاد اجتماعی، محیطی و اقتصادی در یک رویکرد سیستمی را نشان می‌دهد. ذینفعان مختلفی از این ابزار هنگام ارتباط با این ابعاد استفاده می‌کنند. این رویکرد بر پایه اصول استرالیایی و بین‌المللی توسعه پایدار محیطی (ESD) است. نقطه شروع این کار با ایجاد توافق عمومی در میان ذینفعان داخلی و خارجی است تا همه نسبت به ابعاد مختلف و اجزای برنامه پایداری احساس رضایت داشته باشند کرافورد و همکاران (۲۰۰۲). این فرآیند به ایجاد زبان مشترک بین همه گروه‌های ذینفع می‌پردازد و سپس از فرآیندهای مدیریت تغییر که برای اجرای توسعه پایدار محیطی ضروری است، حمایت می‌کند. ریشه‌های درخت شامل دانش، اصول اخلاقی، و ارزش‌ها می‌باشند. تنه این درخت اصول اولیه توسعه پایدار محیطی را شرح می‌دهد. سه شاخه اصلی این درخت لایه‌های زیرین سه‌گانه هستند که کمک می‌کنند جزئیات بیشتری از راهبردها، برنامه‌ریزی، سیستم‌های مدیریت و شاخص‌ها ارایه شود. در بالای درخت، برگ‌ها نشان دهنده اقدامات و علایق ذینفعان انفرادی هستند. این درخت ارتباطات و آموزش بین پایداری، برنامه‌های محلی و توسعه پایدار محیطی را برای گروه‌های ذینفع ارزیابی می‌کند (Neamatollahi & Najarzade, 2015).

1. Burkart

2. Lee & O'Neil

3. Crawford

گردشگری روستایی

توریسم روستایی نوعی فعالیت تفریحی تجاری در مناطق روستایی است که در آن خدماتی برای گردشگران به عبارت دیگر گردشگری روستایی به کلیه فعالیت‌ها و خدماتی که به وسیله مردان و دولت‌ها برای تفریح، استراحت و جذب گردشگران و نیز فعالیت‌هایی که به وسیله گردشگران در نواحی روستایی صورت می‌گیرد گفته می‌شود (Roknaddin Mahdavi, 2006: 5). گردشگری روستایی در معنای کلاسیک نوعی از فعالیت‌های توریستی است که درآمد اضافی را برای آن‌هایی که شغل اصلی مانند کشاورزی و صنعت دارند، را فراهم می‌آورد (Szabo, 2005: 180). با توجه به عدم موفقیت برنامه‌ها و طرح‌های توسعه در جوامع روستایی و همچنین بروز مشکلات در نواحی شهری در دنیا به خصوص در کشورهای کمتر توسعه‌یافته، توسعه گردشگری در نواحی روستایی از راهبردهای اساسی محسوب می‌گردد (Sharply, 2002: 234). بنابراین، گردشگری به عنوان یک ابزار بالقوه برای تغییر این وضعیت و یکی از عناصر جدایی‌ناپذیر بازساخت اقتصاد روستایی به‌شمار می‌رود.

گردشگری تأثیرات خاصی در نواحی روستایی دارد و با توجه به ماهیت فعالیت گردشگری و ارتباط و تعامل تنگاتنگ آن با فعالیت‌های مختلف اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی، بالطبع اثرات آن می‌تواند بسیار متنوع و گسترده باشد و به ویژه بر محیط جوامع میزبان اثرات عمیقی برجای می‌گذارد. اثرات اجتماعی- فرهنگی گردشگری می‌تواند به صورت مثبت و یا منفی باشد (Neamatollahi & Najarzade, 2015). اثرات منفی گردشگری بر جوامع محلی می‌تواند شامل محرومیت از برخی مزایای رفاهی برای جامعه میزبان، فشار تقاضا برای منابع کمیاب مانند آب آشامیدنی، وابستگی بیش از اندازه نواحی میزبان به گردشگری، رفتار نامناسب و عدم حساسیت فرهنگی گردشگران باشد. برنامه‌ریزی برای گردشگری پایدار یکی از موضوعات مورد بحث میان محققان و مجریان امر گردشگری است (Roknaddin Eftekhari & Mahdavi, 2006: 6). به‌طور کلی هدف از برنامه‌ریزی و مدیریت گردشگری روستایی ایجاد توازن بین تقاضا و قابلیت‌های آن است تا اینکه موجب کاهش تنش شود و بدون اینکه منابع رو به کاهش نهند از روستا نهایت استفاده شود. از دیگر اثرات اقتصادی گردشگری در نواحی روستایی می‌توان به متوازن کردن اقتصاد و حفظ ثبات اقتصادی در سطح کلان؛ ایجاد اشتغال و درآمد و تشویق توسعه سایر بخش‌های اقتصادی روستایی؛ گردشگری پتانسیل‌های قابل توجهی برای پیوند خوردن با دیگر بخش‌های اقتصادی دارد به ویژه کشاورزی و ماهیگیری و از این طریق می‌تواند باعث رشد بخش‌های دیگر شود؛ و غیره اشاره کرد (تقدیسی زنجانی و دانشور عنبران، ۱۳۸۶: ۱۸۹). بنابراین، با توجه به اهمیت گردشگری در توسعه روستایی در ادامه به ارتباط بین گردشگری و توسعه روستایی از سه دیدگاهی که در این زمینه مطرح است، پرداخته شده است.

جدول ۱. ارتباط بین گردشگری و توسعه روستایی

Table 1. The relationship between tourism and rural development

دیدگاه	توضیحات
گردشگری روستایی به عنوان راهبردی برای توسعه روستایی	این راهبرد با توجه به روند روزافزون تخریب روستاها و افول کشاورزی سعی در ارائه راهبردهای جدیدی برای احیای روستاها با ایجاد فعالیت‌های مکمل و یا متحول کردن این نواحی با توجه به منابع طبیعی و انسانی آنها دارد و تنها راه احیای مجدد این روستاها را ارائه برنامه‌ها و استراتژی‌های جزئی می‌داند که بتواند هم از منابع طبیعی و هم انسانی آنها بهره‌برند و هم بتواند باعث ایجاد درآمد و افزایش رفاه زندگی ساکنان نواحی روستایی بشود.
گردشگری روستایی به عنوان یک سیاست بازساخت سکونتگاه‌های روستایی	طرفداران این دیدگاه معتقدند که قادرند از اتکای بیش از حد تولیدکنندگان روستایی به کشاورزی بکاهدند و آنها را در فرصت‌های اقتصادی جدید مشارکت دهند. در کشورهای اروپای شرقی بر این دیدگاه یعنی توسعه گردشگری به عنوان ابزاری برای بازسازی مجدد روستاها پس از فروپاشی شوروی تأکید شده است.
گردشگری روستایی به عنوان ابزاری برای توسعه پایدار و حفاظت از منابع طبیعی	دیدگاه سوم، گردشگری روستایی به عنوان ابزاری برای توسعه پایدار و حفاظت از منابع طبیعی مطرح است. این دیدگاه خواهان رشد بلندمدت گردشگری بدون اثرات مخرب بر زیست بوم‌های طبیعی است

Source: Research findings, 2019

با توجه به موضوع مورد بحث مطالعات مختلفی در داخل و خارج از کشور انجام شده که در جدول ۲ به خلاصه‌ای از آنها اشاره شده است.

جدول ۲. مطالعات انجام شده در زمینه موضوع مورد بحث

Table 2. Studies conducted on the topic under discussion

محققان	هدف	نتیجه
لیو ^۱ (۲۰۰۶)	بررسی توریسم در مناطق روستایی را به صورت مطالعه موردی در منطقه کداه مالزی	توریسم برای بسیاری از تشکیلات مرتبط با این صنعت ایجاد درآمد تجاری نموده، ولی با این حال این صنعت محدودیت‌هایی را نیز برای محیط زیست روستا پدید آورده است. استفاده از عنصر مشارکت به صورت محلی در این صنعت به ایجاد درآمد مطلوب و پایدار در مناطق روستایی کمک نموده و این صنعت همواره به عنوان منبع درآمدی تکمیلی در کنار فعالیت‌های کشاورزی رایج در روستا عمل نموده است.
نپال ^۲ (۲۰۰۷)	بررسی تأثیرات گردشگری بر روستاهای منطقه آنابورنای نپال	گردشگری بر ابعاد اقتصادی و اجتماعی و نواحی روستایی تأثیر زیادی گذاشته است.
لوریو و کورسیل ^۳ (۲۰۱۰)	بررسی راهکارهای تأمین معاش در رومانی	توریسم روستایی باعث می‌گردد سطوح تأمین معاش خانواده‌های روستایی بالا برود، و با دیگر روش‌های تأمین معاش در روستاهای این کشور سازگاری و تطابق داشته است. توریسم بستر مناسبی را برای خانواده‌ها به منظور داشتن یک فعالیت متنوع اقتصادی و مکمل کشاورزی، فراهم نموده و این امر قابلیت خانواده‌ها و سطح زندگی آنان را افزایش داده است.
یوردور و دیکل ^۴ (۲۰۱۱)	روابط محیط طبیعی و مکان‌های با پتانسیل‌های گردشگری، در روستاهای بخش توکات ترکیه	سکونتگاه‌های تازه تأسیس با طبیعت کوهستان سازگاری ندارند و کارکرد آنها صرفاً اقامت چند روزه گردشگران است.
اولوییرا روکا ^۵ و همکاران (۲۰۱۲)	بررسی اثرات گردشگری خانه‌های دوم را در ناحیه اواسته پرتغال	فعالیت‌های گردشگری و خدمات خانه‌های دوم، تغییر کاربری اراضی و کاهش اشتغال در بخش کشاورزی سنتی این ناحیه روستایی، تحت تأثیر داده است.
یولیتریسنا ^۶ (۲۰۱۴)	مدل سازی ارتباط بین عوامل پایداری گردشگری در روستای سنتی پانکاسری	تغییر کاربری اراضی در حد وسیع و کاهش کیفیت محیط به‌عنوان مهم‌ترین اثرات گردشگری روستایی در منطقه می‌باشد
هوانگ و لی ^۷ (۲۰۱۵)	اثر سیاست توسعه گردشگری روستایی در کره جنوبی را بر درآمدهای غیر کشاورزی روستاییان	علاقه در حال افزایش در زمینه سرمایه‌گذاری بیشتر در گردشگری روستایی در این کشور، سبب افزایش درآمدهای غیر کشاورزی شده است.

1. Liu

2. Nepal

3. Lorio & Corsale

4. Yurudur & Dice

5. Oliviera Roca

6. Yulitrisna

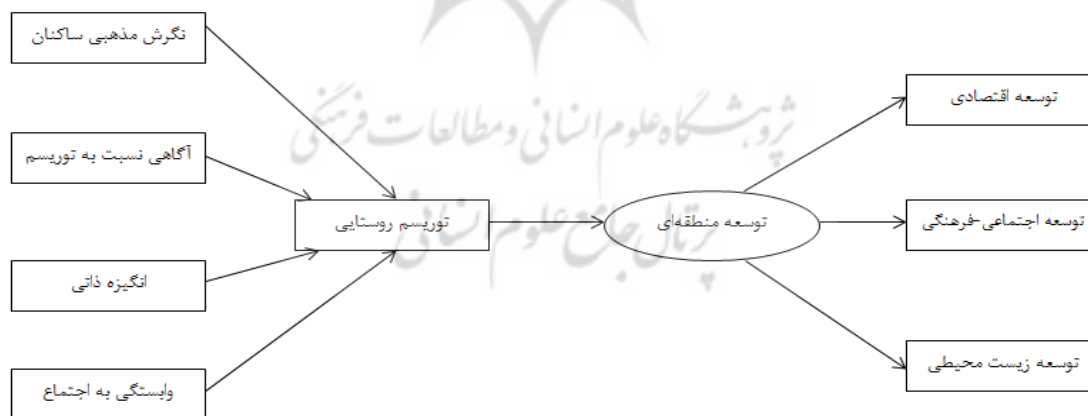
7. Hwang & Lee

ارزیابی اثرات گردشگری روستایی بر توسعه منطقه ای (مطالعه موردی: قدمگاه آذرشهر). ۱۰۳

مهدوی و همکاران (۱۳۸۷)	بررسی اثرات گردشگری بر توسعه روستایی با نظر - سنجی از روستاییان دره کن و سولقان تهران
جمعه پور و احمدی (۱۳۹۰)	تأثیر گردشگری بر معیشت پایدار روستایی مطالعه موردی در روستای برغان شهرستان ساوجبلاغ
قبری (۱۳۹۰)	تعیین درجه توسعه‌یافتگی و پیش‌بینی اولویت برنامه‌ریزی و توسعه نقاط شهری ایران
ابراهیمی کوهینه و ایزد (۱۳۹۳)	تحلیل پیامدهای توسعه گردشگری بر توسعه مناطق روستایی
احمدیان و همکاران (۱۳۹۵)	نقش گردشگری در توسعه روستایی شهرستان مریوان
قبری (۱۳۹۶)	بررسی رابطه توسعه‌یافتگی و پتانسیل‌های جغرافیایی در استان‌های ایران
	بر اساس دیدگاه ساکنان، گردشگری آثار منفی را همچون افزایش قیمت کالاها و اجناس، افزایش قیمت زمین و مسکن و حتی تغییر مصالح به کار رفته در آنها، تخریب گونه‌های گیاهی و جانوری در منطقه و غیره را موجب گردیده است. با این حال آثار مثبتی مانند بهبود پوشش روستاییان، کاهش مهاجرت، افزایش تعلق خاطر، بهبود وضعیت بهداشت فردی و عمومی و بالا رفتن امنیت روستاییان را در برداشته است.
	گردشگری در روستای برغان، اگرچه باعث بوجود آمدن اشتغال و در نتیجه درآمد مرتبط با گردشگری و نیز کمک به رشد برخی از فعالیتهای روستایی مانند باغداری و خدمات شده است، اما این تأثیر بسیار محدود بوده و تنها برخی از خانوارها را در بر گرفت.
	نتایج حاصل از روش تحلیل عاملی و شاخص ترکیبی توسعه انسانی نشان می‌دهد که در میان نقاط شهری استان‌های ایران، عدم تعادل و شکاف وجود دارد و این واگرایی ناحیه ای تا حدودی از مدل مرکز - پیرامون پیروی می‌کند.
	مهم‌ترین تأثیرهای مثبت ناشی از ورود گردشگران به روستاها را می‌توان در عواملی نظیر: توسعه زیرساختی، اقتصادی و اشتغال و همچنین مهم‌ترین تأثیرهای منفی ناشی از ورود گردشگران به مناطق روستایی را می‌توان در عواملی نظیر تغییر فضای کسب و کار، توسعه ناهنجاری‌های اجتماعی و تخریب فضای فرهنگی روستا خلاصه کرد.
	بیشترین تأثیر گردشگری در بعد اجتماعی مربوط به کاهش مهاجرت‌های روستایی و احیاء آداب و سنن محلی و در بعد اقتصادی بیشترین تأثیر در افزایش قیمت‌زمین و مسکن بود.
	در ایران توان‌ها و پتانسیل‌های جغرافیایی به‌دلیل بهره‌برداری نادرست، نقش چندانی در توسعه نواحی نداشته و همبستگی بین این پتانسیل‌ها و سطوح توسعه‌یافتگی نواحی بسیار ضعیف است.

Source: Research findings, 2019

با بررسی مبانی نظری و پیشینه‌های پژوهشی این نتیجه حاصل شد که پژوهش‌های انجام گرفته پیرامون توسعه منطقه ای، اغلب اثرات فرهنگی - اجتماعی، اقتصادی و زیست محیطی را بررسی نموده اند و تاکنون پژوهشی که به بررسی تأثیر عوامل اقتصادی، اجتماعی - فرهنگی، زیست محیطی، نگرش مذهبی، آگاهی و دانش، انگیزه ذاتی و وابستگی ساکنان در منطقه قدمگاه آذرشهر نپرداخته است.

شکل ۱. مدل مفهومی تحقیق

Fig 1. Research conceptual model
Source: Research findings, 2019

مواد و روش‌ها

تحقیق حاضر به لحاظ ماهیت و محتوای کاری، توصیفی-تحلیلی و از نوع پیمایشی است. از طرفی این پژوهش از نظر هدف، کاربردی است، زیرا اصول و فنون تدوین شده در تحقیق می‌تواند برای حل مسایل اجرایی و واقعی به کار گرفته شود و کاربرد عملی دارد. همچنین از نظر سطح مشاهده از نوع خرد هست؛ زیرا واحد تحلیل در این جا فرد است. این کار از نظر وسعت از نوع مطالعات پهنانگر است به این معنا که محقق صفت مشخص را بر روی گروه وسیعی از افراد جامعه بررسی می‌کند. از نظر زمان نیز، از نوع مقطعی است؛ زیرا بررسی و توصیف یک صفت یا ارتباط بین صفات را در محدوده زمانی مشخص انجام می‌دهد نه در زمان‌های مختلف. جهت جمع‌آوری داده‌ها و اطلاعات از مطالعات کتابخانه‌ای و میدانی استفاده شده است. در روش کتابخانه‌ای اطلاعات مورد نیاز از منابع معتبر علمی مثل کتب، مقالات، مجلات پژوهشی و پایان‌نامه‌های مربوطه جمع‌آوری شد. سپس با استفاده از مبانی نظری متغیرهای پرسشنامه طرح گردید و پس از مشورت با متخصصان، گویه‌های ضعیف حذف و در برخی موارد اصلاح گردید و پس از آن پرسشنامه‌ها بر روی ۳۰ نفر اجرا گردید. با توجه به پایایی به دست آمده، میزان پایایی پرسشنامه تأیید شد. پس از آن پرسشنامه نهایی تدوین گردید. لازم به ذکر است، برای جمع‌آوری داده‌های مربوط به گردشگری روستایی و عوامل مرتبط با آن از پرسشنامه ابراهیمی میمند و همکاران (۲۰۱۷) و برای جمع‌آوری داده‌های مربوط به توسعه منطقه‌ای از پرسشنامه قادرمرزی و همکاران (۱۳۹۴) استفاده شد (جدول ۳).

جدول ۳. شاخص‌های تحقیق و تعداد سؤالات

Table 3 . Research indicators and number of questions

شماره سؤالات	تعداد سؤالات	متغیرها
۸ تا ۱	۸	توسعه اقتصادی
۱۴ تا ۹	۶	توسعه اجتماعی - فرهنگی
۲۰ تا ۱۵	۶	توسعه زیست محیطی
۲۴ تا ۲۱	۴	گردشگری روستایی
۲۹ تا ۲۵	۵	نگرش مذهبی
۳۴ تا ۳۰	۵	آگاهی و دانش
۳۹ تا ۳۵	۵	انگیزه ذاتی
۴۴ تا ۴۰	۵	وابستگی به اجتماع محلی

Source: Research findings, 2019

جامعه آماری این تحقیق را کلیه گردشگران، اهالی منطقه و کارشناسان مشغول در سایت قدمگاه تشکیل می‌دهند. با توجه به اینکه نمی‌توان برآورد دقیقی از تعداد جامعه به دست آورد، حجم جامعه نامحدود در نظر گرفته شده است. برای تعیین حجم نمونه، از فرمول کوکران برای جامعه نامحدود به شکل زیر استفاده شد.

ارزیابی اثرات گردشگری روستایی بر توسعه منطقه ای (مطالعه موردی: قدمگاه آذرشهر). ۱۰۵

$$n = \frac{t^2 \cdot p \cdot q}{d^2} \quad n = \frac{1.96^2 \times 0.5 \times 0.5}{0.5^2} = 384$$

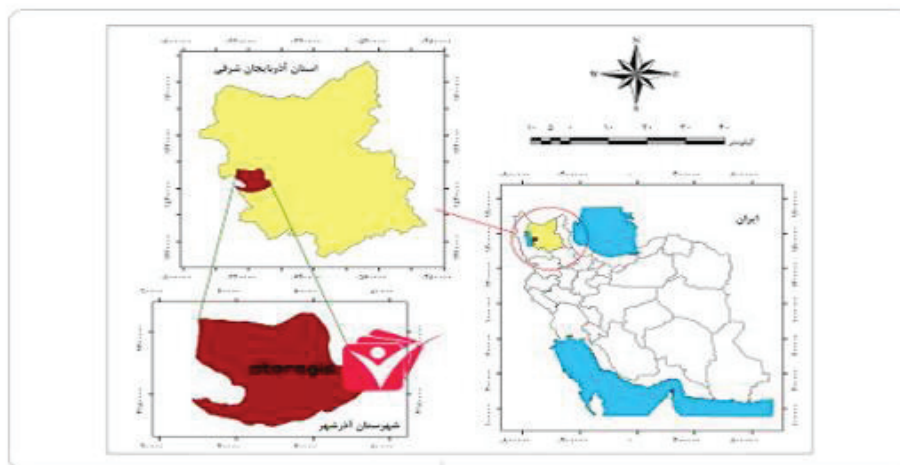
n = تعداد اعضای نمونه؛ Q = P = درصد همگونی پاسخ‌ها؛ t = مقدار توزیع نرمال در سطح اطمینان (۱/۹۶)؛

d = دقت برآورد یا سطح خطای قابل قبول؛

با استفاده از فرمول فوق و در نظر گرفتن ۹۵ درصد احتمال و ۰/۰۵ دقت و همچنین بیشترین مقدار ممکن برای p و q (۰/۵) حجم نمونه برابر ۳۸۴ شد. روش نمونه‌گیری تحقیق حاضر، به صورت تصادفی در دسترس بود. روایی محتوای پرسشنامه با استفاده از نظرات اساتید این حوزه بررسی گردید. پرسشنامه در اختیار ۷ نفر از اساتید حوزه گردشگری قرار گرفت و نظرات آنها در مورد اعتبار هر گویه پرسیده شد. میزان صدق هر گویه بالای ۷۰ درصد گزارش گردید. برای تعیین روایی سازه‌ها از تحلیل عاملی تأییدی استفاده شد. جهت بررسی پایایی پرسشنامه، از آلفای کرونباخ استفاده شد. با توجه به اینکه ضرایب آلفای کرونباخ بزرگتر از مقدار استاندارد ۰/۷ است نتیجه گرفته می‌شود پرسشنامه‌ها از پایایی درونی خوبی برخوردار هستند. جهت آزمون فرضیات تحقیق، از مدل‌سازی معادلات ساختاری با استفاده از نرم‌افزار Smart-PLS استفاده شد.

محدوده مورد مطالعه

شهرستان آذرشهر با وسعت ۸۴۰ کیلومتر مربع (۱/۸ درصد مساحت استان) در ۳۰ کیلومتری تبریز واقع شده است و ارتفاع آن از سطح دریا ۱۳۴۰ متر می‌باشد. این شهرستان از سمت شمال و شرق با شهرستان اسکو، از سمت غرب با دریاچه ارومیه و از سمت جنوب با شهرستان عجب‌شیر هم‌مرز است. طبق آخرین تقسیمات کشوری شهرستان آذرشهر دارای سه بخش به نام‌های حومه (شامل دهستان‌های شیرامین، قبله‌داغی، ینگجه و قاضی‌جهان)، ممقان (شامل دهستان شهرک) و گوگان (شامل دهستان‌های تیمورلو و دستجرد)، چهار نقطه شهری به نام‌های ممقان، آذرشهر، تیمورلو و گوگان و ۴۶ آبادی می‌باشد. شهرستان آذرشهر یکی از قدیمی‌ترین و معروف‌ترین بخش‌های شهرستان تبریز بوده که قبلاً به نام دهخوارقان (توفارقان) معروف و نامیده می‌شد. در سال ۱۳۰۶ شهرداری شهر آذرشهر مرکز شهرستان تشکیل و شروع به کار نموده است. آذرشهر در سال ۱۳۷۶ رسماً به شهرستان تبدیل شد. شهرستان آذرشهر با وسعت ۸۴۰ کیلومتر مربع (۱/۸ درصد مساحت استان) در ۳۰ کیلومتری تبریز واقع شده است و ارتفاع آن از سطح دریا ۱۳۴۰ متر می‌باشد. این شهرستان از سمت شمال و شرق با شهرستان اسکو، از سمت غرب با دریاچه ارومیه و از سمت جنوب با شهرستان عجب‌شیر هم‌مرز است. طبق آخرین تقسیمات کشوری شهرستان آذرشهر دارای سه بخش به نام‌های حومه (شامل دهستان‌های شیرامین، قبله‌داغی، ینگجه و قاضی‌جهان)، ممقان (شامل دهستان شهرک) و گوگان (شامل دهستان‌های تیمورلو و دستجرد)، چهار نقطه شهری به نام‌های ممقان، آذرشهر، تیمورلو و گوگان و ۴۶ آبادی می‌باشد.

شکل ۲. نقشه شهرستان آذرشهر

Fig 2. Map of Azarshahr city
Source: Research findings, 2019

بر اساس نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن در سال ۱۳۹۰، جمعیت شهرستان آذرشهر در حدود ۱۰۷۵۷۹ نفر (۲/۹ درصد جمعیت استان) و جمعیت مرکز این شهرستان ۳۹۹۱۸ نفر برآورد شده است. جمعیت شهری این شهرستان ۶۴۶۷۲ نفر و جمعیت روستایی آن ۴۲۹۰۷ نفر و تعداد خانوار آن ۳۱۸۲۸ خانوار است.

شهرستان آذرشهر در دامنه شمال غربی کوه های بلندی از سلسله کوه های سهند غربی و جلگه و سواحل دریاچه ارومیه قرار گرفته است، قسمت شرق و جنوب شرقی آن کوهستانی و در مغرب آن ساحل پست دریاچه ارومیه قرار گرفته است، بلندترین کوه آن قاف داغی و در اصطلاح محلی به نام قبله داغی مشهور بوده و دشت حاصلخیز آذرشهر و روستاهای اطراف آن در آبرفت رودخانه و مخروط افکنه کوه ها قرار گرفته اند و کوه قبله داغی و کوه جهنم در ینگجه و چقلو و قالاداغی در جزیره اسلامی و کوههای قدمگاه و پیرچوپان از کوه های معروف شهرستان می باشد. شهرستان آذرشهر از نظر چگونگی آب و هوا یک تفاوت کلی با سایر بخش های مناطق کوهستانی آذربایجان داشته و از یک تمایز مخصوص برخوردار است، موقعیت قرار گرفتن آن از نظر جغرافیایی در آب و هوای آن اثر بخصوصی دارد دوری و نزدیکی به دریاچه ارومیه، واقع شدن در دامنه کوهستان ها، ارتفاع و موقعیت موجود در تعیین آب و هوا مؤثر می باشد. این شهرستان در تولید سیر، لپه، سنجد، گردو و بادام دارای جایگاه ممتازی در استان است. همچنین به دلیل وجود شهرک صنعتی شهید سلیمی صنایع متنوعی از جمله مواد غذایی، خودروسازی، فولاد، شیمیایی و صنایع تبدیلی در حوزه آن شهرستان واقع شده اند. وجود ۳۲ معدن فعال که مواد معدنی شیل سیاه، گرانیت، مرمر، مرمریت دیاتومیت، سنگ آهک، نمک از آنها استخراج می شود و بعضی از سنگ های تزئینی معادن آذرشهر که دارای شهرت جهانی می باشند نیاز این شهرستان را برای ایجاد واحدهای فرآوری معدنی به وضوح نشان می دهد. عمده تجارت اهالی شهرستان آذرشهر از

ارزیابی اثرات گردشگری روستایی بر توسعه منطقه ای (مطالعه موردی: قدمگاه آذرشهر). ۱۰۷

طریق فروش قالی و محصولات کشاورزی می باشد که تولیدات خود را از قبیل گندم و جو و سیب زمینی و پیاز و بادام و گردو و گوجه فرنگی، علوفه، صیفی جات و خشکبار در بازار به فروش رسانده و از این طریق امرار معاش می نمایند. چشمه چهارسو (واقع در محله ستوباد)، گورستان پیرحیران، مسجد چهارسو ستوباد، مسجد رومیان، مسجد محراب (واقع در محله محراب)، آثار بادامیار (واقع در روستای بادامیار یا قدمگاه در ۱۲ کیلومتری جنوب شرقی آذرشهر)، آثار تورامین (واقع در روستای متروک تورامین در چهل کیلومتری تبریز)، اولیای قاضی جهان (واقع در روستای قاضی جهان از توابع گوگان در چهار کیلومتری شمال غربی آذرشهر)، قبر پیر جابر ممقان، تپه باستانی شیرامین (واقع در روستای شیرامین در هفده کیلومتری جنوب غربی آذرشهر)، تپه پیر قطران یا آتشکده، تپه مصلی (واقع در ساحل شمالی رودخانه دهخوارقان، قبرهای تاریخی و بزرگ روستای ینگجه از توابع آذرشهر (برگرفته از سایت استانداری آذربایجان شرقی، <http://ostan-as.gov.ir>).

از مهمترین سایت های گردشگری شهرستان آذرشهر، (که مورد توجه این تحقیق است) منطقه قدمگاه است. غار قدمگاه که توسط ایرانیان باستان برای مراسم آیین میترا مورد استفاده قرار می گرفت، در بالادست گورستان قدمگاه در نزدیکی روستای بادامیار از توابع آذرشهر در استان آذربایجان شرقی قرار دارد. این مکان به صورت غاری مخروطی شکل با قطر ۱۵ متری در دل صخره سنگی کوه کنده شده و قبل از آیین زرتشت به عنوان معبد مهر از آن استفاده شده است. قدمت این غار دست کنده را دوازده هزار سال تخمین زده اند. این مکان که قبلاً معبد آیین مهر بود، در دوران مختلف تاریخ، استفاده های متعدد دیگر نیز داشته است، از جمله گاهی سنگر و محلی امن برای نیروهای رزمی بود و گاه مکان عبادت دراویش. همچنین در قرون ۶ الی ۸ هجری قمری به عنوان تکیه عرفا و دراویش مورد استفاده قرار گرفته و سپس به عنوان مسجد از آن بهره برداری شده است. در خصوص کارکرد و تاریخ ساخت بنای اولیه اطلاعاتی در دست نیست. عده ای از محققان بر این عقیده اند که اینجا در اصل محرابه ای از آیین مهری بوده که در دوره مغول به تکیه و محل اعتکاف و سپس به مسجد تبدیل یافته است. بنای این مسجد، از دو قسمت دالان ورودی و فضای گنبدی تشکیل شده است. طاق ورودی مسجد، از قطعه سنگ یکپارچه ای با قوس جناغی حجاری شده و در حال حاضر به طرز نامناسبی بر روی قطعات سنگی قرار گرفته است. از این درگاه، به دالانی به طول ۹ و عرض و ارتفاع متوسط ۱/۶۰ و ۲/۵۰ متر و پس از آن به دهلیز وسیع تری به طول ۴/۵۰ و عرض ۳/۲۰ و ارتفاع متغیر ۲/۷۰ تا ۴ متر وارد می شویم. از این دهلیز نیز وارد فضای گنبدی شکل وسیعی به قطر ۱۵/۵۵ متر می شویم که به صورت دایره کامل و جدار و پوشش گنبدی در دل تپه ای صخره ای کنده شده است. جدار و پوشش گنبدی مسجد، با قوس نیم بیضی، به ارتفاع ۱۱/۸۰ متر، در رأس دارای روزنه ای مدور جهت نورگیری و تهویه است. جدار مسجد، ساده و فاقد تزیینات خاصی است. تنها در سمت جنوبی، محراب و در اطراف، طاقچه های کوچکتری جهت قراردادن شمع و چراغ تعبیه شده است. محراب مسجد با تزیینات مقرنس به شیوه صفوی احتمالاً سال ها بعد از ساخت بنا بدان افزوده شده است؛ چرا که در هیچ یک از

محورهای اصلی بنا قرار ندارد. کف مسجد با سنگ‌های بزرگ مفروش شده است. بنا دارای دری چوبی و ساده و فاقد هرگونه کتیبه و نوشته است. امروزه نیز اهالی روستا و گردشگران اغلب مراسم مذهبی ماه‌های محرم و رمضان خود را در این مکان برگزار می‌کنند. غار قدمگاه به لحاظ شیوه معماری، از جمله بناهای مهم و باستانی به شمار می‌رود. این مکان در سال ۱۳۴۷ با شماره ۷۷۹ در فهرست آثار تاریخی کشور به ثبت رسید. در ۲۰۰ متری این مکان باستانی، گورستان تاریخی قدمگاه نیز واقع شده است، قدمت این گورستان تاریخی مربوط به سده ۹ و ۱۰ هجری قمری است که به عنوان یکی از آثار ملی ایران به ثبت رسیده است. در این قبرستان شیوخ دوران صفوی دفن شده که بر روی برخی سنگ قبرهای آن، تاریخ ۸۰۹ و ۹۰۱ هجری قمری دیده می‌شود (برگرفته از سایت اینترنتی همگردی، <http://hamgardi.com>).

یافته‌های تحقیق

یافته‌های توصیفی تحقیق نشان داد از کل ۳۸۴ نفر نمونه آماری، ۳۸/۰ درصد زن و ۶۲/۰ درصد مرد، ۵۰/۵ درصد مجرد و ۴۹/۵ درصد متأهل بودند. از نظر سن، ۱۶/۷ درصد کمتر از ۲۰ سال، ۴۲/۷ درصد بین ۲۱ تا ۳۰ سال، ۲۵/۸ درصد بین ۳۱ تا ۴۰ سال، ۱۱/۲ درصد بین ۴۱ تا ۵۰ سال و ۳/۶ درصد بالای ۵۰ سال سن دارند. از نظر تحصیلات هم ۱۶/۹ درصد زیردیپلم، ۱۹/۵ درصد دیپلم، ۱۸/۵ درصد فوق‌دیپلم، ۳۰/۷ درصد لیسانس و ۱۴/۳ درصد فوق‌لیسانس و بالاتر است. بررسی توصیفی شاخص‌های تحقیق از نظر میانگین، انحراف معیار، چولگی، کشیدگی، مینیمم و ماکزیمم نشان داد که نگرش مذهبی با میانگین ۳/۸۵ و گردشگری روستایی با میانگین ۳/۸۲ در وضعیت بهتری نسبت به سایر شاخص‌های قرار دارند و شاخص انگیزه ذاتی با میانگین ۱/۹۸ در وضعیت نامناسبی نسبت به سایر شاخص‌ها قرار دارند. لذا می‌توان گفت، توزیع متغیرها از توزیع نرمال انحراف معناداری ندارند (جدول ۴).

جدول ۴. جدول شاخص‌های توصیفی متغیرها

Table 4. Descriptive index table of variables

فراوانی	میانگین	انحراف معیار	چولگی	کشیدگی	مینیمم	ماکزیمم	
384	3.12	0.59	0.52	0.51	1.60	۵	توسعه منطقه‌ای
384	3.11	0.64	0.40	0.37	1.25	۵	توسعه اقتصادی
384	3.31	0.71	0.20	-0.08	1.50	۵	توسعه اجتماعی-فرهنگی
384	2.94	0.77	0.59	0.17	1.00	۵	توسعه زیست محیطی
384	3.82	0.72	-0.38	-0.43	1.75	۵	گردشگری روستایی
384	3.85	0.70	-0.44	-0.44	1.80	۵	نگرش مذهبی
384	2.10	0.75	0.87	0.42	1.00	۵	آگاهی و دانش
384	1.98	0.92	0.80	0.15	1.00	۵	انگیزه ذاتی
384	3.63	0.80	-0.12	-0.63	1.60	۵	وابستگی به اجتماع محلی

Source: Research findings, 2019

ارزیابی اثرات گردشگری روستایی بر توسعه منطقه ای (مطالعه موردی: قدمگاه آذرشهر) ۱۰۹

همچنین، نتایج حاصل از آزمون t تک نمونه‌ای نشان داد، میزان توسعه منطقه‌ای (با میانگین ۳/۱۲ و $p < ۰/۰۵$)، توسعه اقتصادی (با میانگین ۳/۱۱ و $p < ۰/۰۵$)، توسعه اجتماعی- فرهنگی (با میانگین ۳/۳۱ و $p < ۰/۰۵$)، گردشگری روستایی (با میانگین ۳/۸۲ و $p < ۰/۰۵$)، نگرش مذهبی (با میانگین ۳/۸۵ و $p < ۰/۰۵$) و وابستگی به اجتماع محلی (با میانگین ۳/۶۳ و $p < ۰/۰۵$) بطور معنی‌داری بیشتر از حد متوسط و می‌باشند و تفاوت معنی‌داری را نشان می‌دهند. ولی میزان آگاهی و دانش، انگیزه‌ی ذاتی و توسعه زیست محیطی متوسط و پایین‌تر از حد متوسط است (جدول ۵).

جدول ۵. نتایج آزمون t تک نمونه‌ای برای بررسی میزان متغیرها

Table 5. One-sample t-test results to check the amount of variables

مقدار آزمون = ۳						متغیر
اختلاف میانگین	سطح معنی‌داری	درجه آزادی	T	انحراف معیار	میانگین	تعداد
0.117	0.000	383	3.851	0.59	3.12	384
0.106	0.001	383	3.259	0.64	3.11	384
0.312	0.000	383	8.657	0.71	3.31	384
-0.064	0.106	383	-1.620	0.77	2.94	384
0.822	0.000	383	22.521	0.72	3.82	384
0.848	0.000	383	23.862	0.70	3.85	384
-0.899	0.000	383	-23.576	0.75	2.10	384
-1.017	0.000	383	-21.756	0.92	1.98	384
0.632	0.000	383	15.501	0.80	3.63	384

Source: Research findings, 2019

- بررسی روابط بین متغیرهای تحقیق

برای بررسی روابط بین متغیرها، از آزمون همبستگی پیرسون استفاده شد و نتایج نشان داد که بین گردشگری روستایی و توسعه منطقه‌ای رابطه مثبت معنی‌داری وجود دارد ($r = ۰/۵۷$ و $p < ۰/۰۵$). همچنین، بین نگرش مذهبی ($p < ۰/۰۵$) و آگاهی و دانش ($r = ۰/۲۶$ و $p < ۰/۰۵$)، انگیزه ذاتی ($r = ۰/۴۹$ و $p < ۰/۰۵$)، وابستگی به اجتماع محلی ($r = ۰/۵۵$ و $p < ۰/۰۵$) و وابستگی به اجتماع محلی ($r = ۰/۷۴$ و $p < ۰/۰۵$) با گردشگری روستایی رابطه مثبت و معنی‌داری وجود دارد (جدول ۶).

جدول ۶. ماتریس همبستگی پیرسون برای روابط بین متغیرها

Table 6. Pearson's correlation matrix for relationships between variables

شاخص‌ها	آزمون	توسعه منطقه‌ای	توسعه اقتصادی	فرهنگی	توسعه زیست محیطی	گردشگری روستایی	نگرش مذهبی	آگاهی و دانش	انگیزه ذاتی	وابستگی به اجتماع محلی
توسعه منطقه‌ای	ضریب همبستگی	1	.897**	.802**	.846**	.565**	.098	.292**	.328**	.554**
سطح معنی‌داری			.000	.000	.000	.000	.054	.000	.000	.000
توسعه اقتصادی	ضریب همبستگی	.897**	1	.596**	.659**	.466**	.061	.223**	.302**	.512**
سطح معنی‌داری		.000		.000	.000	.000	.236	.000	.000	.000
توسعه اجتماعی - فرهنگی	ضریب همبستگی	.802**	.596**	1	.489**	.640**	.149**	.328**	.308**	.557**
سطح معنی‌داری		.000	.000		.000	.000	.003	.000	.000	.000
توسعه زیست محیطی	ضریب همبستگی	.846**	.659**	.489**	1	.352**	.050	.204**	.229**	.351**
سطح معنی‌داری		.000	.000	.000		.000	.332	.000	.000	.000
گردشگری روستایی	ضریب همبستگی	.565**	.466**	.640**	.352**	1	.259**	.492**	.553**	.743**
سطح معنی‌داری		.000	.000	.000	.000		.000	.000	.000	.000
نگرش مذهبی	ضریب همبستگی	.098	.061	.149**	.050	.259**	1	.030	.187**	.183**
سطح معنی‌داری		.054	.236	.003	.332	.000		.561	.000	.000
آگاهی و دانش	ضریب همبستگی	.292**	.223**	.328**	.204**	.492**	.030	1	.249**	.394**
سطح معنی‌داری		.000	.000	.000	.000	.000	.561	.000	.000	.000
انگیزه ذاتی	ضریب همبستگی	.328**	.302**	.308**	.229**	.553**	.187**	.249**	1	.352**
سطح معنی‌داری		.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000
وابستگی به اجتماع محلی	ضریب همبستگی	.554**	.512**	.557**	.351**	.743**	.183**	.394**	.352**	1
سطح معنی‌داری		.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000

Source: Research findings, 2019

- ارزیابی مدل اندازه گیری

الف) ارزیابی پایایی مدل اندازه گیری: جهت ارزیابی پایایی مدل اندازه گیری، از پایایی معرف‌ها یا متغیرهای مشاهده‌پذیر (بارهای عاملی)، آلفای کرونباخ و پایایی مرکب استفاده شده است.

۱) پایایی معرف‌ها یا متغیرهای مشاهده‌پذیر (بارهای عاملی)

جهت بررسی پایایی معرف‌ها یا متغیرهای مشاهده‌پذیر از تحلیل عاملی تأییدی در نرم افزار PLS استفاده گردید. در تحلیل عاملی، مقدار بار عاملی کمتر از ۰/۳ نشان دهنده مقیاس ضعیف بوده و باید از مدل حذف شود. بارهای عاملی بین ۰/۳ تا ۰/۶ نشان می‌دهند که متغیر مشاهده شده مقیاس متوسطی بوده و برای ادامه آنالیز کفایت می‌کند. مقادیر بزرگتر از ۰/۶ نیز نشان می‌دهند که متغیر مشاهده پذیر مقیاس قابل اطمینان برای محاسبه متغیر پنهان است. در کل مقادیر بارهای عاملی بزرگتر از ۰/۴ را می‌توان در مدل حفظ کرد. بنابراین، نتایج حاصله نشان داد، مقادیر بارهای عاملی تمام متغیرهای تحقیق بزرگتر از ۰/۴ بوده و متغیرهای مشاهده‌پذیر مقیاسی قابل اطمینان برای محاسبه متغیرهای پنهان مدل هستند و در مدل حفظ می‌شوند.

جدول ۷. یافته‌های تحلیل عاملی تأییدی

Table 7. Confirmatory factor analysis findings

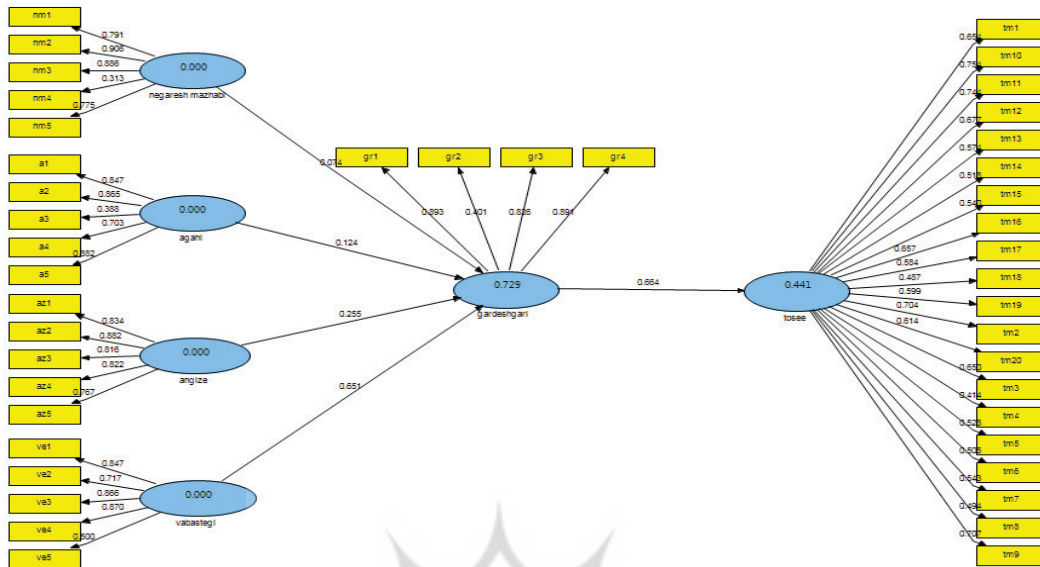
بار عاملی	گویه	عامل	بار عاملی	گویه	عامل
0.68	tm1	توسعه	0.81	a1	آگاهی و دانش
0.75	tm2		0.86	a2	
0.67	tm3	منطقه‌ای	0.39	a3	
0.38	tm4		0.58	a4	
0.51	tm5		0.85	a5	
0.52	tm6		0.80	az1	انگیزه ذاتی
0.59	tm7		0.85	az2	
0.57	tm8		0.66	az3	
0.80	tm9		0.67	az4	
0.80	tm10		0.77	az5	
0.79	tm11		1.00	gr1	توریسم روستایی
0.71	tm12		0.42	gr2	
0.60	tm13		0.84	gr3	
0.53	tm14		0.98	gr4	
0.52	tm15		0.73	nm1	نگرش مذهبی
0.64	tm16		1.02	nm2	
0.61	tm17		1.00	nm3	
0.50	tm18		0.33	nm4	
0.58	tm19		0.83	nm5	
0.59	tm20		-	-	-
0.92	ve1	وابستگی به	-	-	-
0.68	ve2	اجتماعی	-	-	-
0.88	ve3	محلی	-	-	-
0.86	ve4		-	-	-
0.37	ve5		-	-	-

Source: Research findings, 2019

همچنین شکل (۳) نیز نشان می‌دهد که بارهای عاملی تمام متغیرها بزرگتر از ۰/۴ بوده و از اعتبار قابل قبولی برخوردار هستند. همچنین ضرایب مسیر متغیرها نیز ارایه شده است.

۲) آلفای کرونباخ و پایایی مرکب

آلفای کرونباخ، شاخصی سنتی برای بررسی پایایی یا سازگاری درونی بین متغیرهای مشاهده‌پذیر در یک مدل اندازه‌گیری انعکاسی است. پایایی مرکب (p دلوین-گلدشتاین) نیز شاخصی دیگر برای ارزیابی همسانی درونی مدل اندازه‌گیری است که بر پایه بارهای عاملی محاسبه می‌شود. معیار مورد قبول برای آلفای کرونباخ و پایایی مرکب ۰/۷ و بیش‌تر است. اگر ضریب آلفای کرونباخ ۰/۷ یا بیشتر باشد پرسشنامه از پایایی مطلوبی برخوردار است. اگر ضریب آلفای کرونباخ بین ۰/۵ تا ۰/۷ باشد اعتبار پرسشنامه در حد متوسط ارزیابی می‌شود. بنابراین، با توجه به نتایج به دست آمده، ملاحظه می‌شود که همه ابعاد مدل از نظر آلفای کرونباخ و پایایی مرکب قابل قبول می‌باشند (جدول ۸).

شکل ۳. مدل ساختاری ضرایب مسیر برای توسعه منطقه‌ای

Fig 3. Structural model of path coefficients for regional development
Source: Research findings, 2019

جدول ۸. نتایج آلفای کرونباخ و پایایی مرکب

Table 8. Cronbach's alpha and composite reliability results

پایایی مرکب	آلفای کرونباخ	متغیر
0.87	0.80	آگاهی و دانش
0.91	0.88	انگیزه ذاتی
0.85	0.76	توریسم روستایی
0.87	0.82	نگرش مذهبی
0.92	0.91	توسعه منطقه‌ای
0.88	0.82	وابستگی به اجتماعی محلی

Source: Research findings, 2019

ب) ارزیابی روایی مدل اندازه گیری: در بحث روایی مدل اندازه گیری، دو روش مهم وجود دارد. یکی بحث روایی همگرا و دیگری روایی واگرا یا تشخیصی است.

۱) روایی همگرا: منظور از روایی همگرا، سنجش میزان تبیین متغیر پنهان توسط متغیرهای مشاهده‌پذیر آن است. فورنل و لارکر (۱۹۸۱) استفاده از متوسط واریانس استخراج شده (AVE) را به عنوان معیاری برای اعتبار همگرا پیشنهاد کرده‌اند. حداقل AVE معادل ۰/۵ بیانگر اعتبار همگرای کافی است. به این معنی که یک متغیر مکنون می‌تواند، به طور میانگین بیش از ۵۰ درصد از پراکندگی معرف هایش را تبیین کند. با توجه به نتایج جدول ۹، مدل از نظر روایی همگرا در سطح قابل قبولی قرار دارد.

جدول ۹. نتایج شاخص روایی همگرا

Table 9. Convergent validity index results

متغیر	متوسط واریانس استخراج شده (AVE)
آگاهی و دانش	0.58
انگیزه ذاتی	0.68
توریسم روستایی	0.61
نگرش مذهبی	0.59
توسعه منطقه‌ای	0.65
وابستگی به اجتماعی محلی	0.60

Source: Research findings, 2019

۲) روایی واگرا یا تشخیصی: روایی واگرا یا تشخیصی، توانایی یک مدل اندازه‌گیری انعکاسی را در میزان افتراق مشاهده‌پذیرهای متغیر پنهان آن مدل با سایر مشاهده‌پذیرهای موجود در مدل می‌سنجد. روایی واگرا یا تشخیصی مکمل روایی همگرا است. در مدل سازی مسیری Smart-PLS دو معیار برای آن مطرح است: آزمون بارهای عرضی^۱ و معیار فورنل_لارکر.

آزمون بارهای عرضی: آزمون بارهای عرضی، ارزیابی روایی را در سطح معرف (متغیرهای مشاهده‌پذیر) فراهم می‌کند. طبق این آزمون، این انتظار وجود دارد که بارهای عاملی هر کدام از متغیرهای مشاهده‌پذیر مورد نظر در یک مدل اندازه‌گیری بیشتر از بارهای عاملی مشاهده‌پذیرهای دیگر مدل‌های اندازه‌گیری موجود در مدل ساختاری باشد. بار عاملی هر متغیر مشاهده‌پذیر بر روی متغیر پنهان مربوط به خود باید حداقل ۰/۱ بیشتر از بار عاملی همان متغیر مشاهده‌پذیر بر متغیرهای پنهان دیگر باشد. همان طور که در جدول ۹ ملاحظه می‌شود، بار هر معرف در سازه مربوط به خود، بیشتر از بار آن معرف برای سایر سازه‌ها است. بنابراین روایی واگرای مدل تأیید می‌شود.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

¹. Cross Loadings

جدول ۱۰. نتایج آزمون بارهای عرضی

Table 10. Transverse load test results

آگاهی و دانش	انگیزه ذاتی	توریسم روستایی	نگرش مذهبی	توسعه منطقه‌ای	وابستگی به اجتماعی	
0.33	0.22	-0.04	0.36	0.18	0.85	a1
0.30	0.21	-0.02	0.34	0.18	0.87	a2
0.21	0.21	0.11	0.19	0.08	0.39	a3
0.24	0.21	0.05	0.31	0.18	0.70	a4
0.30	0.25	0.01	0.37	0.22	0.88	a5
0.34	0.31	0.08	0.43	0.83	0.20	az1
0.31	0.32	0.12	0.46	0.88	0.18	az2
0.28	0.27	0.18	0.44	0.82	0.12	az3
0.31	0.29	0.23	0.45	0.82	0.20	az4
0.23	0.26	0.15	0.40	0.77	0.25	az5
0.71	0.55	0.23	0.89	0.47	0.33	gr1
0.22	0.18	0.20	0.40	0.37	0.29	gr2
0.70	0.67	0.20	0.83	0.42	0.38	gr3
0.73	0.53	0.19	0.89	0.43	0.34	gr4
0.12	0.11	0.79	0.16	0.15	-0.02	nm1
0.19	0.12	0.91	0.24	0.15	0.02	nm2
0.20	0.12	0.89	0.25	0.16	0.02	nm3
-0.04	-0.09	0.31	-0.01	0.06	-0.04	nm4
0.14	0.08	0.78	0.18	0.17	0.03	nm5
0.48	0.65	0.05	0.48	0.22	0.21	tm1
0.60	0.75	0.12	0.62	0.30	0.26	tm10
0.60	0.74	0.16	0.62	0.28	0.30	tm11
0.39	0.68	0.14	0.45	0.25	0.21	tm12
0.30	0.57	0.02	0.38	0.19	0.15	tm13
0.21	0.52	0.06	0.27	0.08	0.17	tm14
0.23	0.54	-0.02	0.29	0.21	0.11	tm15
0.33	0.66	0.11	0.36	0.24	0.12	tm16
0.26	0.58	0.09	0.29	0.12	0.14	tm17
0.17	0.49	0.01	0.19	0.12	0.13	tm18
0.29	0.60	0.04	0.29	0.12	0.19	tm19
0.51	0.70	0.04	0.50	0.27	0.20	tm2
0.31	0.61	0.10	0.31	0.23	0.16	tm20
0.41	0.65	0.03	0.38	0.22	0.12	tm3
0.19	0.41	0.05	0.19	0.12	0.07	tm4
0.36	0.53	0.09	0.34	0.26	0.08	tm5
0.24	0.51	0.04	0.25	0.17	0.13	tm6
0.25	0.54	0.07	0.24	0.17	0.13	tm7
0.22	0.49	0.01	0.21	0.16	0.14	tm8
0.54	0.71	0.17	0.64	0.29	0.23	tm9
0.85	0.46	0.14	0.72	0.30	0.33	ve1
0.72	0.53	0.10	0.51	0.26	0.25	ve2
0.87	0.60	0.23	0.69	0.31	0.33	ve3
0.87	0.53	0.20	0.72	0.32	0.31	ve4
0.50	0.26	0.06	0.38	0.17	0.18	ve5

Source: Research findings, 2019

معیار فورنل- لارکر: معیار فورنل-لارکر به این صورت است که باید جذر AVE برای هر متغیر مکنون بیشتر از همبستگی آن متغیر با سایر متغیرهای مکنون موجود در مدل باشد. برای محاسبه این معیار، ماتریس همبستگی متغیرهای پنهان را برداشته و در قطر اصلی آن بجای اعداد ۱، جذر AVE را قرار می‌دهیم. جذر AVE (قطر اصلی ماتریس) باید در سطر و ستون خودش بزرگترین مقدار را داشته باشد. همان طور که در جدول ۱۱ نتایج آزمون مشاهده می‌شود،

ارزیابی اثرات گردشگری روستایی بر توسعه منطقه ای (مطالعه موردی: قدمگاه آذرشهر). ۱۱۵

مقدار جذر AVE همه سازه ها بیشتر از همبستگی آن سازه با سایر سازه های موجود در مدل است. بنابراین، روایی افتراقی مدل اندازه گیری تأیید می شود.

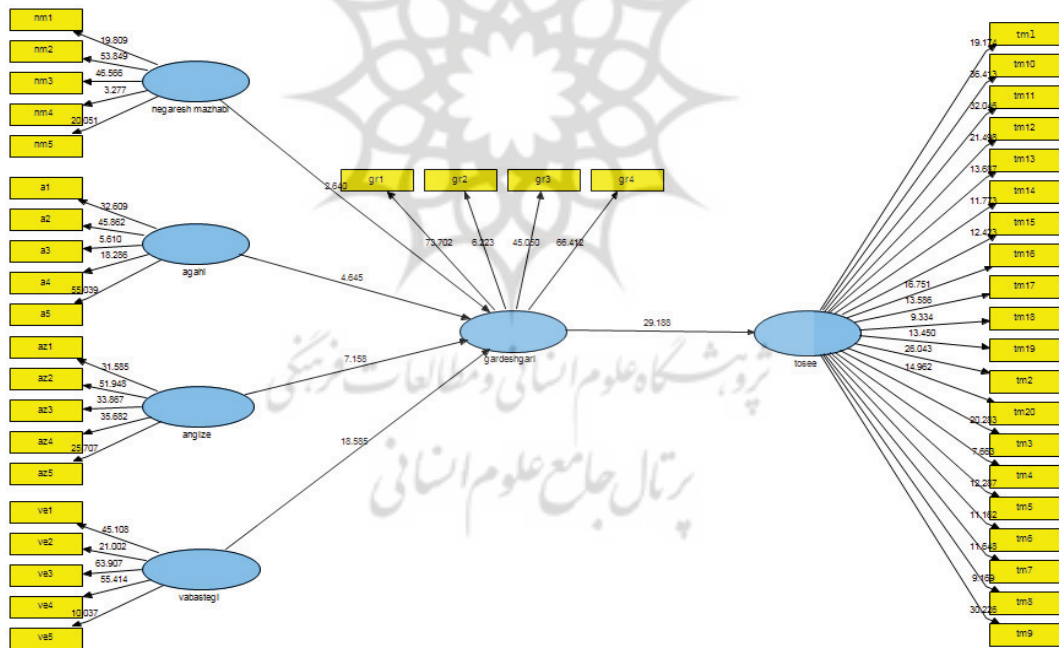
جدول ۱۱. نتایج آزمون فورنل_لارکر

Table 11. Fornell and Larcker test results

آگاهی و دانش انگیزه ذاتی توریسم روستایی نگرش مذهبی توسعه منطقه ای وابستگی به اجتماعی						
					0.76	آگاهی و دانش
				0.82	0.23	انگیزه ذاتی
			0.78	0.53	0.42	توریسم روستایی
		0.77	0.25	0.18	0.02	نگرش مذهبی
	0.81	0.13	0.66	0.35	0.29	توسعه منطقه ای
0.77	0.63	0.20	0.80	0.36	0.37	وابستگی به اجتماعی محلی

Source: Research findings, 2019

با توجه به شکل زیر، ملاحظه می شود که بارهای عاملی تمام متغیرها در سطح احتمال ۹۵ درصد معنی دار هستند. همچنین معنی داری ضرایب مسیر متغیرها نیز ارایه شده است که تمام ۵ مسیر نیز معنی دار هستند.

شکل ۴. آزمون معناداری ضرایب مسیر برای توسعه منطقه ای

Fig 4. Significance test of path coefficients for regional development

Source: Research findings, 2019

- آزمون کیفیت مدل اندازه‌گیری و ساختاری

برای ارزیابی مدل ساختاری از شاخص افزونگی با روایی متقاطع (CV Red) یا ارتباط پیش‌بین استفاده گردید و نتایج نشان داد، تمام ضرایب مثبت بوده و مدل اندازه‌گیری از کیفیت لازم برخوردار است.

جدول ۱۲. آزمون کیفیت مدل اندازه‌گیری و ساختاری

Table 12. Quality test of measurement and structural model

CV Red	CV com	متغیر
0.40	0.40	آگاهی و دانش
0.52	0.52	انگیزه ذاتی
0.43	0.40	توریسم روستایی
0.43	0.43	نگرش مذهبی
0.13	0.31	توسعه منطقه‌ای
0.42	0.42	وابستگی به اجتماعی محلی

Source: Research findings, 2019

- آزمون مدل کلی

برای آزمون مدل کلی (مدل اندازه‌گیری و مدل ساختار) از شاخص نیکویی برازش (GOF) استفاده می‌شود. مقدار GOF بین صفر و یک در نوسان است. مقدار ۰/۰۱، ۰/۲۵ و ۰/۳۶ به ترتیب به عنوان مقادیر ضعیف، متوسط و قوی معرفی شده‌اند.

$$GOF = \sqrt{\text{Communality} \times R^2}$$

میزان GOF در مدل مورد بررسی برابر ۰/۵۸ است که در حد قابل قبول و قوی می‌باشد.

- توریسم روستایی بر توسعه اقتصادی، اجتماعی-فرهنگی و زیست‌محیطی منطقه‌ای در منطقه قدمگاه آذرشهر تأثیر دارد.

نتایج نشان داد، ضریب مسیر اثر مستقیم تأثیر توریسم روستایی بر توسعه اقتصادی منطقه‌ای برابر ۰/۵۴ و مقدار t برابر ۱۶/۲۲ است. چون مقدار t بزرگتر از ۱/۹۶ است فرض صفر رد می‌شود. بنابراین نتیجه گرفته می‌شود که توریسم روستایی بر توسعه اقتصادی منطقه‌ای در منطقه قدمگاه آذرشهر تأثیر مثبت معناداری دارد. شدت تأثیر برابر ۰/۵۴ است. از نظر اجتماعی و فرهنگی نیز، ضریب مسیر اثر مستقیم تأثیر توریسم روستایی بر توسعه اجتماعی-فرهنگی منطقه‌ای برابر ۰/۶۹ و مقدار t برابر ۲۶/۰۱ است. چون مقدار t بزرگتر از ۱/۹۶ است فرض صفر رد می‌شود. بنابراین نتیجه گرفته می‌شود که توریسم روستایی بر توسعه اجتماعی-فرهنگی منطقه‌ای در منطقه قدمگاه آذرشهر تأثیر مثبت معناداری دارد. شدت تأثیر برابر ۰/۶۹ است. و بالاخره در زمینه توسعه محیطی زیستی نیز می‌توان گفت که، ضریب مسیر اثر مستقیم تأثیر توریسم روستایی بر توسعه زیست‌محیطی منطقه‌ای برابر ۰/۴۰ و مقدار t برابر ۱۰/۱۹ است. چون مقدار t بزرگتر از

۱/۹۶ است فرض صفر رد می شود. بنابراین نتیجه گرفته می شود که توریسم روستایی بر توسعه زیست محیطی منطقه ای در منطقه قدمگاه آذرشهر تأثیر مثبت معناداری دارد، شدت تأثیر برابر ۰/۶۶ است.

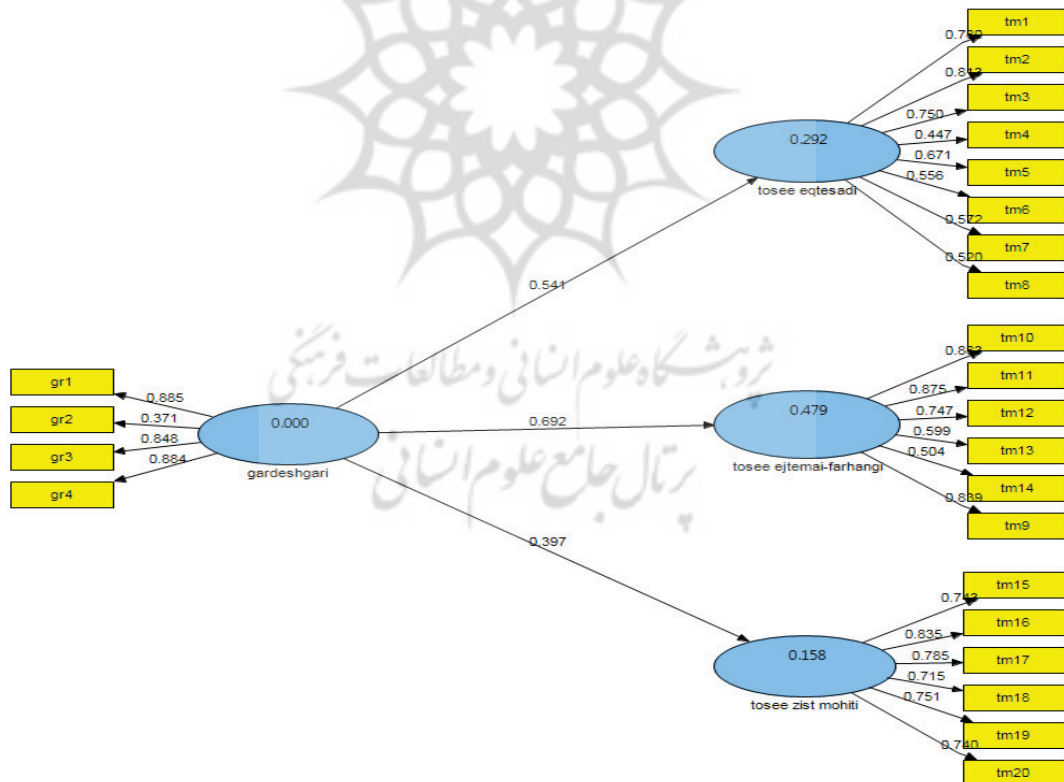
جدول ۱۳. بررسی تأثیر شاخص های مورد بررسی بر توسعه اقتصادی، اجتماعی و زیست محیطی منطقه ای

Table 13. Investigating the impact of the investigated indicators on regional economic, social and environmental development

مسیر	ضریب مسیر	انحراف استاندارد	خطای استاندارد	مقدار T	سطح معناداری p
تأثیر توریسم روستایی بر توسعه اقتصادی منطقه ای	0,541	0,033	0,033	16,224	p<۰/۰۵
تأثیر توریسم روستایی بر توسعه اجتماعی-فرهنگی	0,692	0,027	0,027	26,008	p<۰/۰۵
تأثیر توریسم روستایی بر توسعه زیست محیطی	0,397	0,039	0,039	10,187	p<۰/۰۵

Source: Research findings, 2019

همچنین، شکل (۵) نیز نشان می دهد که بارهای عاملی تمام متغیرها بزرگتر از ۰/۴ بوده و از اعتبار قابل قبولی برخوردار هستند. همچنین ضرایب مسیر متغیرها نیز ارایه شده است.

شکل ۵. مدل ساختاری ضرایب مسیر برای مولفه های توسعه منطقه ای

Fig 5. Structural model of path coefficients for regional development components
Source: Research findings, 2019

- نگرش مذهبی ساکنان منطقه قدمگاه آذرشهر بر توریسم روستایی آن منطقه تأثیر دارد.

ضریب مسیر اثر مستقیم تأثیر نگرش مذهبی بر توریسم روستایی برابر ۰/۰۷ و مقدار t برابر ۲/۷۷ است. چون مقدار t بزرگتر از ۱/۹۶ است فرض صفر رد می‌شود. بنابراین نتیجه گرفته می‌شود که نگرش مذهبی ساکنان منطقه قدمگاه آذرشهر بر توریسم روستایی در منطقه قدمگاه آذرشهر تأثیر مثبت معناداری دارد، شدت تأثیر برابر ۰/۰۷ است.

جدول ۱۴. بررسی تأثیر شاخص نگرش مذهبی بر توریسم روستایی در محدوده مورد مطالعه

Table 14. Investigating the influence of the religious attitude index on rural tourism in the study area

مسیر	ضریب مسیر	انحراف استاندارد	خطای استاندارد	مقدار t	سطح معناداری p
تأثیر نگرش مذهبی بر توریسم روستایی	0.074	0.027	0.027	2.768	p<0.05

Source: Research findings, 2019

- آگاهی و دانش، انگیزه‌ی ذاتی و وابستگی ساکنان منطقه قدمگاه آذرشهر نسبت به توریسم روستایی آن منطقه تأثیر دارد.

ضریب مسیر اثر مستقیم تأثیر آگاهی و دانش بر توریسم روستایی برابر ۰/۱۲ و مقدار t برابر ۴/۶۴ است. چون مقدار t بزرگتر از ۱/۹۶ است فرض صفر رد می‌شود. بنابراین نتیجه گرفته می‌شود که آگاهی و دانش ساکنان منطقه قدمگاه آذرشهر نسبت به توریسم روستایی در منطقه قدمگاه آذرشهر تأثیر مثبت معناداری دارد. شدت تأثیر برابر ۰/۱۲ است. در زمینه انگیزه ذاتی نیز، ضریب مسیر اثر مستقیم تأثیر انگیزه ذاتی بر توریسم روستایی برابر ۰/۲۵ و مقدار t برابر ۷/۳۸ است. چون مقدار t بزرگتر از ۱/۹۶ است فرض صفر رد می‌شود. بنابراین نتیجه گرفته می‌شود که انگیزه ذاتی ساکنان منطقه قدمگاه آذرشهر نسبت به توسعه توریسم روستایی در منطقه قدمگاه آذرشهر تأثیر مثبت معناداری دارد. شدت تأثیر برابر ۰/۲۵ است. بالاخره در زمینه وابستگی ساکنان نیز، ضریب مسیر اثر مستقیم تأثیر وابستگی نسبت به اجتماعی محلی بر توریسم روستایی برابر ۰/۶۵ و مقدار t برابر ۱۹/۶۱ است. چون مقدار t بزرگتر از ۱/۹۶ است فرض صفر رد می‌شود. بنابراین، نتیجه گرفته می‌شود که وابستگی ساکنان منطقه قدمگاه آذرشهر نسبت به اجتماعی محلی خود بر توریسم روستایی در منطقه قدمگاه آذرشهر تأثیر مثبت معناداری دارد. شدت تأثیر برابر ۰/۶۵ است.

جدول ۱۵. بررسی تأثیر شاخص‌های آگاهی و دانش، انگیزه‌ی ذاتی و وابستگی ساکنان به توریسم بر توریسم روستایی آن منطقه

Table 15. Investigating the effect of indicators of awareness and knowledge, intrinsic motivation and dependence of residents on tourism on rural tourism in that region

سطح معناداری P	مقدار t	خطای استاندارد	انحراف استاندارد	ضریب مسیر	مسیر
p<۰/۰۵	4.642	0.027	0.027	0.124	تأثیر آگاهی و دانش نسبت به توریسم بر توریسم روستایی
p<۰/۰۵	7.382	0.034	0.034	0.255	تأثیر انگیزه ذاتی نسبت به توسعه توریسم بر توریسم روستایی
p<۰/۰۵	19.614	0.033	0.033	0.651	تأثیر وابستگی نسبت به اجتماعی محلی بر توریسم روستایی

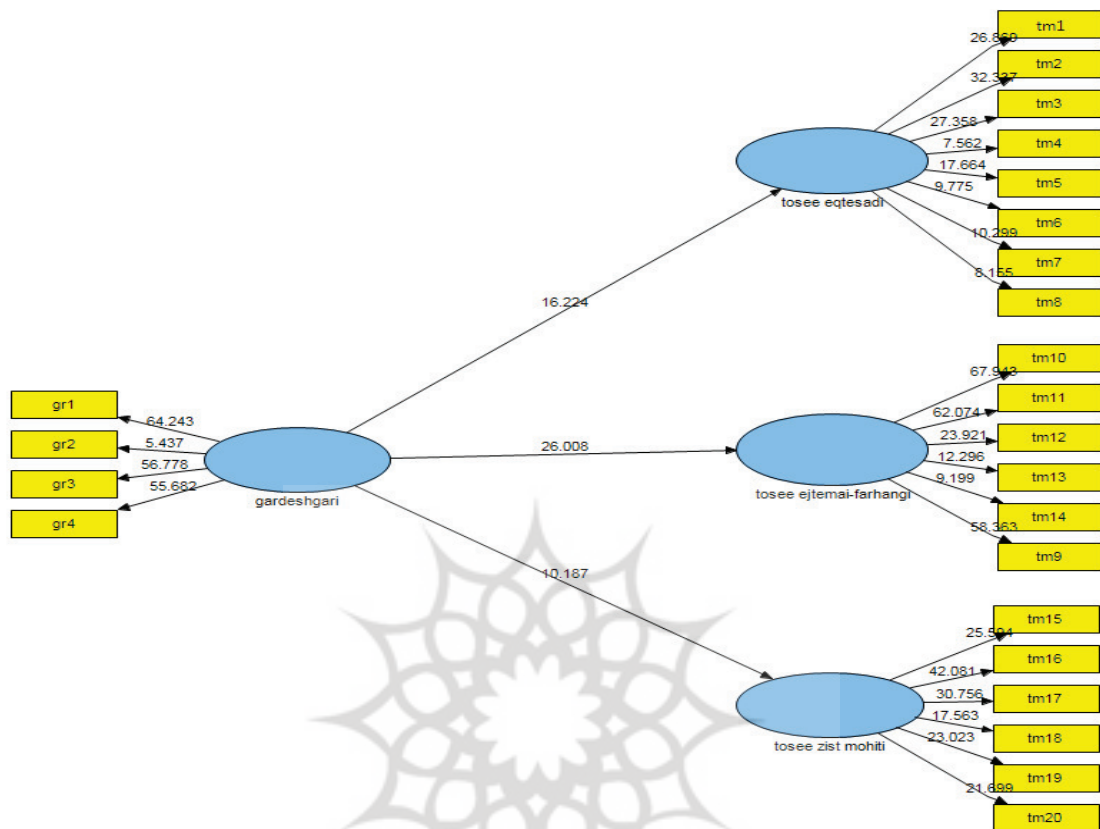
Source: Research findings, 2019

همچنین، با توجه به شکل بالا، ملاحظه می‌شود که بارهای عاملی تمام متغیرها در سطح احتمال ۹۵ درصد معنی‌دار هستند. همچنین معنی‌داری ضرایب مسیر متغیرها نیز ارایه شده است که تمام ۳ مسیر نیز معنی‌دار هستند.

نتیجه‌گیری و دست‌آوردهای علمی پژوهشی

نتایج به دست آمده نشان داد، توسعه گردشگری روستایی بر توسعه اقتصادی منطقه‌ای در منطقه قدمگاه آذرشهر تأثیر مثبت معناداری دارد. چنانچه، گردشگری روستایی منبع مهم و جدید ایجاد درآمد برای جوامع روستایی است چرا که ایجاد شغل کرده و از فعالیت‌های خدماتی موجود (مانند: سیستم حمل‌ونقل، حرفه‌های سنتی و...) روستایی حمایت می‌شود. تنوع اقتصادی محلی بیشتر و اقتصاد جوامع ملی گسترده و استوار می‌شود. برای فعالیت‌های چندگانه، فرصت‌هایی بوجود می‌آید و از رکود اقتصادی جلوگیری می‌گردد. با ایجاد شغل‌های جدید و به‌وسیله کم کردن کمک هزینه‌های کشاورزی اقتصاد محلی تقویت می‌گردد و امکانات فرهنگی و اجتماعی در روستا بیشتر می‌گردد و نقش زنان در جوامع روستایی افزایش می‌یابد. نتیجه به دست آمده در این قسمت با نتایج پژوهش‌های ليو (۲۰۱۱)، سیل (۲۰۱۰)، لوریو و کورسیل (۲۰۱۰)، نیال (۲۰۰۷)، برزگر و همکاران (۱۳۹۵)، مزیدی (۱۳۹۵)، غفاری و ترکی (۱۳۸۸) همخوانی دارد. همچنین، نتایج نشان داد، توریسم روستایی بر توسعه اجتماعی- فرهنگی منطقه‌ای در منطقه قدمگاه آذرشهر تأثیر مثبت معناداری دارد. به طوری که، با توجه به تفاوت‌های فرهنگی- اجتماعی بین گردشگران و جامعه میزبان احتمال اینکه ارتباط این دو گروه منجر به نزدیکی و مشابه بیشتر بین آنان شود، افزایش می‌یابد. همچنین تعاملات ناشی از گردشگری از یکسو موجب افزایش اعتماد به نفس، بهبود کیفیت زندگی، گسترش تبادلات فرهنگی، حفاظت از وجهه فرهنگی- اجتماعی جامعه میزبان می‌شود و از سوی دیگر در حفظ و احیای صنایع دستی و آداب و رسوم جوامع روستایی مؤثر بوده و سبب افزایش خوداتکایی و توانمندی جوامع روستایی می‌شود، همچنین باعث ایجاد وسعت نظر مردم و احترام متقابل بین مردم با فرهنگ‌های متنوع می‌شود. از نظر فرهنگی، گردشگری بزرگترین عامل انتقال شیوه‌های زندگی و رفتار اجتماعی جوامع است. گردشگرانی که به مناطق روستایی سفر می‌کنند، تحت تأثیر آداب، رسوم، معماری و سایر موارد مورد توجه در جوامع میزبان قرار می‌گیرند و گاهی از فرهنگ جامعه میزبان پیروی می‌کنند. بطور کلی گردشگری روستایی در عصر حاضر به واسطه نمودهای بیشتر زندگی سنتی نسبت به زندگی شهری، از جاذبه فراوانی برخوردار است. به خصوص برای مهاجران شهری که زمانی ساکن در روستاها بودند، باعث تحریک احساسات

نوستالوژیک آنان می‌شود. همچنین تجربه نشان داده که گردشگر با حضور خود در مناطق روستایی فرصتی را برای ساکنان فراهم ساخته تا بتوانند با فرهنگ‌های مختلف آشنا شوند. بدین ترتیب توریسم روستایی بر توسعه اجتماعی- فرهنگی منطقه‌ای تأثیر مثبت و معناداری می‌گذارد. نتیجه به دست آمده در این قسمت با پژوهش‌های نیال (۲۰۰۷)، برزگر و همکاران (۱۳۹۵)، اعظمی و همکاران (۱۳۹۵)، مودودی ارخودی و همکاران (۱۳۹۴)، غفاری و ترکی (۱۳۸۸) همخوانی دارد. همینطور نتایج حاکی از تأثیر مثبت معنادار، توریسم روستایی بر توسعه زیست‌محیطی منطقه‌ای در منطقه قدمگاه آذرشهر می‌باشد. چنانچه، از لحاظ زیست محیطی با توجه به ارتباط مستقیم گردشگران روستایی با محیط طبیعی، در صورت مدیریت این فرایند، در بسیاری از موارد گردشگری می‌تواند به تقویت، زیباسازی و مرمت محیط زیست منجر شود. در صورتی که توریسم روستایی موجب رونق و افزایش تعداد گردشگران روستا شود، این امر موجب برانگیخته شدن حساسیت‌های زیست محیطی شده و برای پایداری گردشگری حفظ محیط زیست و ارتقای آن از جمله اولین ضرورت‌ها برای منطقه محسوب می‌شود. حتی از نظر وضعیت فیزیکی روستاها، حفظ بافت‌های با ارزش روستایی، مسکن سنتی و متناسب با اقلیم منطقه و شیوه‌های مختلف سکونت‌گزینی در گردشگری مورد تأکید است. برای همین روستاییان در تلاش خواهند بود ضمن حفظ آثار موجود، نسبت به بهبود مرمت آثار تلاش نمایند که این در نهایت موجب توسعه زیست محیطی خواهد داشت. نتیجه به دست آمده در این قسمت هم با پژوهش‌های برزگر و همکاران (۱۳۹۵) همسو و با پژوهش اعظمی و همکاران (۱۳۹۵) ناهمسو می‌باشد.

شکل ۶. آزمون معناداری ضرایب مسیر برای مولفه‌های توسعه منطقه‌ای

Fig 6. Significance test of path coefficients for regional development components
Source: Research findings, 2019

همچنین نتایج نشان داد، نگرش مذهبی ساکنان منطقه قدمگاه آذرشهر بر توریسم روستایی در منطقه تأثیر مثبت معناداری دارد. به طوری که، وجود نگرش‌های مذهبی در یک منطقه، میراث‌های فرهنگی - مذهبی خاصی را ایجاد می‌نماید. از جمله این میراث‌ها می‌توان به آداب و رسوم در مناطق روستایی اشاره کرد. وجود نگرش مذهبی به دو شکل می‌تواند زمینه توسعه گردشگری را فراهم نماید؛ اول از طریق تفاوت در آداب و رسوم، زمینه جذب افرادی را فراهم می‌نماید که نگرشی متفاوت دارند یا اصلاً با این نگرش آشنایی ندارند؛ دوم افرادی که دارای نگرش یکسان و مشابه می‌باشند را به این منطقه جذب می‌شوند. بدین ترتیب نگرش مذهبی می‌تواند بر توسعه گردشگری منطقه تأثیر مثبت و معناداری گذارد. همین‌طور نتایج بیانگر رابطه مثبت و معنادار بین شاخص‌های آگاهی و دانش، انگیزه‌ی ذاتی و وابستگی ساکنان منطقه قدمگاه آذرشهر نسبت به توریسم و توریسم روستایی آن منطقه می‌باشد. چنانچه، کاهش درآمد خانوارهای روستایی و افول کشاورزی روستایی از جمله مهم‌ترین عواملی هستند که روستاییان مجبور به مهاجرت و ترک محیط و محل زندگی خود می‌کند. زمانی که در روستا وابستگی و امکان ایجاد شغل و افزایش درآمد وجود داشته باشد، افراد کمتر به فکر مهاجرت می‌افتند و تمام تلاش خود را می‌نمایند که در منطقه و روستای محل زندگی خود رشد و پیشرفت نمایند.

بعبارتی می‌توان گفت وابستگی ساکنان موجب می‌شود که امکان تحرک اقتصادی، فرهنگی - اجتماعی و زیست‌محیطی را در روستای خود با استفاده از ظرفیت‌های موجود را فراهم آورند و با هرگونه برنامه توسعه‌ای دولت در منطقه همکاری نمایند. بنابراین، می‌توان گفت که وابستگی ساکنان زمینه توسعه توریسم را فراهم می‌آورد. به‌ویژه در مناطقی که دارای توانمندی‌های بالایی در زمینه جذب گردشگر است، مطرح باشد. بنابراین، آگاهی روستاییان از تأثیر بسزایی که گردشگران در توسعه روستا برجای می‌نهد که با برنامه‌ریزی صحیح و متناسب با شرایط منطقه، از قبیل فراهم کردن زمینه‌های رضایت گردشگران و بازگشت مجدد آن‌ها به روستا انجام می‌گیرد، نسبت به توسعه توریسم در منطقه انگیزه بیشتری می‌یابند و از طریق همکاری با مسئولان و سازمان‌ها زمینه توسعه گردشگری را در منطقه فراهم می‌نمایند. همچنین، گردشگری روستایی بواسطه توان سودآوری و اشتغال‌زایی بالایی خود که برای جوامع میزبان به همراه دارد، می‌تواند به‌عنوان یکی از مهم‌ترین ابزار جهت نیل به توسعه و به دنبال آن، توسعه پایدار ساکنان روستایی، توسعه گردشگری با توجه به معیارهای پایداری، اثرهای متفاوتی بجا می‌گذارد. لذا، رشد گردشگری در این منطقه توانسته است زیرساخت‌های آموزشی و سوادآموزی و آگاهی افراد محلی را ارتقا دهد. بطور کلی در گذشته سواد و آگاهی در بین روستاییان در سطح ضعیفی قرار داشت؛ اما با ورود گردشگران که اغلب از اقشار تحصیل کرده محسوب می‌شوند، تعامل با اهالی افزایش یافته و ساکنان علاقه بیشتری به سوادآموزی و افزایش سطح تحصیلات پیدا می‌کنند. نتیجه به دست آمده در این قسمت با پژوهش مودودی ارخودی و همکاران (۱۳۹۴) همخوانی دارد. در ادامه نیز، با توجه به نتایج به دست آمده در این تحقیق، پیشنهادهایی به شرح زیر ارائه شده است. ۱) استفاده از پتانسیل‌های بالقوه منطقه، هم در حوزه تاریخی، هم در حوزه ادیان مختلف و هم در حوزه معماری و زیبایی‌شناسی در جهت توسعه گردشگری؛ ۲) بالا بردن آستانه تحمل اهالی در قبال رفتارها و پوشش‌های متفاوت افراد از طریق آموزش و پرهیز از تبلیغات دینی خشک و متحجرانه؛ ۳) انجام تبلیغات گسترده در منطقه از طرف سازمان‌ها و نهادهای ذی‌ربط برای ارتقاء آگاهی و دانش گردشگری روستاییان و ۴) استفاده از پتانسیل و علاقه ساکنان منطقه قدمگاه آذرشهر نسبت به اجتماعی محلی خود در توسعه توریسم روستایی و توسعه منطقه.

References

- Ahmadian, M Ali., Alizadeh, K., Bukani, R. 2016. The role of tourism in rural development of Marivan city, *Geography*, Winter , Volume 14 (New Period) , No. 51; pp. 325-350. (In Persian).
- Akbarian Ronizi S. R., Rezvani M. R. 2015. Analysis and explanation of the sustainability of tourism development in rural areas (Case study: Central part of Damavand city), *Human Geography Research Quarterly*, Volume 47, Number 1, Consecutive Issue 1, Spring, pp. 81-95. (In Persian).
- Azkiya, M., Ghaffari, G. 2004. Rural development with emphasis on rural society in Iran, Tehran: Ney. (In Persian).
- Ebrahimi Kuhbaneh., M Sadegh., Izad, I. 2014. Analysis of the Implications of Tourism Development on Rural Development (Case Study: Kaslian County, Mazandaran Province), *Journal of Rural Development Strategies*, Volume 1, Number 1 - Consecutive Issue 1, spring, pp. 71-83. (In Persian).
- Babakhanzadeh, E., Lotfi, Sedigheh. 2011. An Investigation of Tourism Impact on Qouri Qaleh Village, *Tourism Management Studies*, Volume 7, Issue 20, Spring, pp. 81-116. (In Persian).
- Seifoldini, F., Panahandehkhah, M., Ghadami, M. 2010. Survey and Analysis of Limits & Challenges of Regional Development Planning in Iran, *Human Geography Research Quarterly*, 42(73), Issue 3 - Serial Number, Autumn, 2010, Pages 83-98. (In Persian).
- Ghanbari, A. 2001. Determining the degree of development and forecasting the priority of planning and development of urban areas of Iranian provinces. *Geography*, Volume 9, Number 29, pp. 165-179. (In Persian).
- Ghanbari, H., Nobakht Haghighi, S., Musikhani, M. 2013. Assessing the regional development situation among the cities of East Azerbaijan province. *Social and Cultural Strategies Quarterly*, Volume 2, Number 6, pp. 83-97. (In Persian).
- Gunn, C. A. 2002. *Tourism Plannig: Concepts, Basic, Cases*. New York and London: Routledge.
- Hwang, J. H., Lee, S. W. 2015. The Effect of the Rural Tourism Policy on Non-farm Income in South Korea. *Tourism Management*, 46, 501- 513.
- Karami, M., Modiri, M. 2010. Identifying potential tourism areas is a step towards achieving regional development (Case study of Kalpurgan). *Applied Research in Geographical Sciences*, Volume 14, Number 17. (In Persian).
- Kazemi, M. 2012. *Tourism Management*. Tehran : Samt. (In Persian).
- Liu, A. 2006. Tourism in rural areas: Kedah, Malaysia. *Tourism Manage*, 27, 878-889.
- Lorio, M., corsale, A. 2010. Rural tourism and livelihood strategies in Romania. *Journal of Rural Studies*, 26, 152-162.
- Jomeh poor, M. 2011. Effect of Tourism on Sustainable Rural Livelihoods (Case Study: Baraghan Village - Savojbolagh County), *Journal of Rural Research*, Volume 2, Issue 5 - Serial Number 522466 Summer, Pages 33-62. (In Persian).
- Masoumi, M. 2009. *An Introduction to Approaches in Local, Urban, and Regional Tourism Development Planning*. Tehran: Samira. (In Persian).
- Mathison, A., Wall, G. 1982. *Tourism: Econoc, Physical and Social Impacts*, London: Longman.
- Saebi, M. H. 2012. Comparative comparison of Region's development Case study: region of Razavi Khorasan, *Biannual Journal of Urban Ecology Researches* Volume 3, Issue 5 - Serial Number 5, Winter and Spring, Pages 35-50. (In Persian).
- Farzin, M.R., Abbaspoor, N., Ashrafi, Y., Zargham Boroujeni, H. 2019. The Impact of Inbound Tourism Development on the Production and Employment of Economic Sectors: A Structural Path Analysis Approach, *Journal of Tourism & Development*, Volume 8, Issue4-SerialNumber21 Autumn, pp. 38-58. (In Persian).
- Movahed, Ali. 2007. *Urban Tourism*, Ahvaz: Shahid Chamran University of Ahvaz. (In Persian).

- Nepal, S. K. (2007). Tourism and Rural Settlements Nepal's Annapurna Region. *Annals of Tourism Research*, 34 (4), 855-875.
- Oliviera Roca, M. D., Oliviera Roca, Z., Costa, L. (2012). Second Home Tourism in the OESTE Region, PORTUGAL: Features and Impacts, *European Journal of Tourism, Hospitality and Recreation*, 3(2), 35- 55.
- Rezvani, A. A. 2006. *Geography & Tourism Industrial*, Tehran: Peyamenoor.
- Roknaddin Eftekhari A, Mahdavi D. 2006. The solutions of the rural tourism development with SWOT Methods (Case study: Lavasan-E-Koochak. *Planning and arranging space*. 10 (2), pp.1-31 (In Persian).
- Zahedi, Shams -o- sadat . 2003. *Tourism and Sustainable Development An Environmental Perspective*, Volume 4, Issue 11.12, *Tourism Management Studies*, Spring, Pages 1-22. (In Persian).
- Sharpley, R., Sharpley, J. 2002. *Rural Tourism: An Introduction*. London: I. T. P.
- Taghdisi Zanjanj, S., Daneshvar Anbaran, F. 2007. Rural tourism: a virtual image or a real pattern in rural planning, *Geograph & Regional Development*, Volume & Issue: Volume 5, Issue 8, Autumn, pp. 179-192. (In Persian).
- Soja, E. W. 2009. *Regional Planning and Development Theories*. In. Kitchin, R. and Thrift, N. (Eds), *International Encyclopedia of Human Geography*.
- Szabo, B. 2005. Rural tourism as alternative income source for rural areas along the Hortobagy. *Journal of Agricultural Economics*, 20 (11).
- Yulitrisna Dewi, L. K. 2014. Modeling the Relationships between Tourism Sustainable Factor in the Traditional Village of Pancasari. *Procedia (Social and Behavioral Sciences)*, 135, 57- 63.
- Yurudur, E., Dice, M. 2011. Settlement- Natural environment relationships and tourism potential in Camici (Tokat-Turkey). *Procardia Social and behavioral sciences*, 19, 208-215.
- Zardan, M., Mansour Bahmani, M. 2015. Rural tourism and the principles of sustainable tourism development. *National Conference on Civil Engineering and Architecture with an Approach to Sustainable Development*. (In Persian).

An Assessing the Impact of Rural Tourism on Regional Development (Case study: Azarshahr Ghadamgah)

Abolfazl Ghanbri *

Associate Professor, Dept. of Geographical Research, University of Tabriz.

Fariba Karami

Full Professor, Dept. of Geographical Research, University of Tabriz.

Bahareh Bakhsahalipour

M. A. in Geography and Tourism Planning, University of Tabriz

Abstract

Tourism has special effects in rural areas and due to the nature of tourism activity and its close interaction with various economic, social and cultural activities, its effects can be very varied and widespread, and in particular have a profound impact on the environment of the host communities. Therefore, the overall objective of this study is to evaluate the effects of rural tourism on regional development (Case study: Azarshahr Ghadamgah). The purpose of this study is applied and in terms of nature and method descriptive-analytical and survey type. The statistical population of this study includes all tourists, locals and experts involved in Ghadamgah site. According to Cochran formula, the sample size was 384 persons and the sampling method was selected by available random sampling. One-sample t-test, one-sample t-test, Pearson correlation test, and structural equation modeling were used to test the hypotheses using Smart-PLS software. The results show that rural tourism has a positive and significant effect on regional development (economic, socio-cultural, and environmental) in Ghadamgah Azarshahr region and has caused rural development in the studied area. Also, religious attitude, awareness and knowledge about tourism, the intrinsic motivation of the residents, and dependence of the local community on the development and expansion of rural tourism in the study area had a significant positive effect.

Keywords: Rural Tourism, Regional Development, Structural Equation Modeling, Azarshahr Ghadamgah.

* (Corresponding Author) a_ghanbari@tabrizu.ac.ir